

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Koldingbogen

1975

Koldingbogen

5. årgang

**Udgivet af Udvalget for kulturelle Anliggender
i Kolding**

Redigeret af Inge Ladegaard

Tryk: Konrad Jørgensens Bogtrykkeri A/S

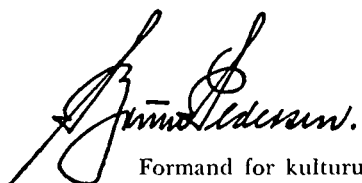
Annoncer: Globe Reklames Forlag

Kolding bogen 1975

Koldingbogen blev i årene 1970–72 udgivet af teaterforlægger Axel Andersen og i 1974, efter Axel Andersens død, af Udvalget for kulturelle Anliggender i Kolding, der også står bag udgivelsen af dette års Koldingbog.

Det er udgavernes og redaktørens håb, at emnevalget må vise sig at være så alsidigt og opfindsomt, at bogen kan blive en inspiration for den enkelte borger i Kolding kommune til stadig at interessere sig for sin by og sin egn i fortid, nutid og fremtid.

Men en hjertelig tak til de mennesker, der har gjort et arbejde med at samle stof til artiklerne i bogen, beder vi Dem tage godt imod Koldingbogen 1975.

Finn Pedersen.

Formand for kulturudvalget

INDHOLD

Side	
3	<i>Hvor gammel er Kolding?</i> lektor Aksel Nellemann
4	<i>Byens grave</i> arkæologistuderende Vivi Jensen
7	<i>Musikhandler Marcus fortæller</i> se desuden siderne 19, 35, 60
9	<i>Kolding kommunes – og Aksel Olsens</i> <i>geografiske have</i> skatteinspektør Børge Nellemann
13	<i>Kolding har fået endnu en højskole</i> Hanne Engberg
17	<i>Om uddannelsesområdet i Kolding</i> arkitekt Flemming Nøhr
20	<i>To milepæle i historien om</i> <i>Socialdemokratiet i Kolding</i> redaktør Eskild Jørgensen
25	<i>Billedstorm i Vejle amt</i> bibliotekar Inge Ladegaard
27	<i>Sdr. Stenderup før og nu</i> fhv. vejformand Viggo Jørgensen
33	<i>Og hvad med fremtiden ...</i> arkitekt Klaus Vedel
36	<i>Dansen på Koldinghus</i> magister Sigvård Skov
39	<i>Kolding-typografernes 100 år</i> faktor Otto Thaarup Rasmussen
41	<i>Rosamin. En pige af folket fortæller</i> Rosa Cederholm
42	<i>Offentlige mindesmærker, skulpturer og</i> <i>anden udsmykning</i> sekretær Charles W. Jensen
47	<i>Sct. Nicolai kirkes restaurering</i> sognepræst Anker Sølling
49	<i>Da fodsporten kom til Kolding</i> fabrikant Poul Sørensen
53	<i>Manufaktur gennem tiderne</i> købmand Poul Brandrup
57	<i>Sanering</i> ingeniør Arvid Nilsson

Forsidebilledet:

Bolværksbrud ved Kolding havn.

10. oktober 1926 indtraf et usædvanligt lavvande, minus 1,65 m, som medførte en katastrofe for nogle af havnens ældre træbolværker.

Kl. 11 formiddag væltede 45 m af det på nordsiden i 1893 opførte bolværk på 4,5 m vand.

Hvor gammel er Kolding?

af lektor Aksel Nellemann

I de sidste par somre har man gravet i Koldings undergrund og søgt efter de ældste spor, der kan vidne om et bysamfund her på stedet. I sommeren 1974 undersøgte et område ved det tidligere Bleggårdsstræde — nu parkeringsplads —, og i sommeren 1975 er der blevet gravet i terrænet bag Turistforeningens hus i Helligkorsgade.

Begge udgravninger blev ledet af arkæologistuderende Vivi Jensen, som har været assisteret af adskillige hjælpere. Ved udgravningen i år deltog således hendes kollega Anne-Mette Eriksen i arbejdet i en del af udgravningsperioden, men både i 1974 og i år har flere interesserede amatørarkæologer i kortere eller længere tid givet en hånd med. Det bør også nævnes, at teknisk forvaltning har ydet en værdifuld praktisk assistance.

Udgangspunktet for al denne aktivitet er, at vi faktisk *ikke ved, hvor gammel Kolding by er!* Ud fra de ældste bevarede dokumenter, som nævner Kolding, kan der næsten intet konstateres om byen før ca. 1300. Imidlertid tyder visse træk i Danmarks middelalderhistorie på, at den også har eksisteret længere tilbage i tiden. Og nu forsøger arkæologerne altså at finde beviserne.

Rantzaus eller rettere Braunius' Koldingprospekt fra 1587. I forgrunden ses Kolding å, i baggrunden Koldinghus.

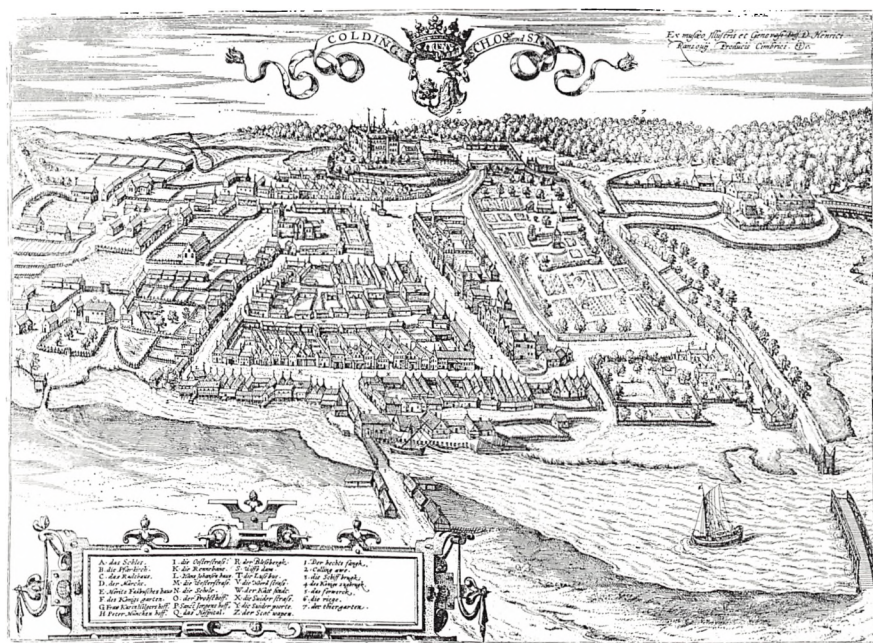
Kulturudvalget har fra første færd støttet dette forskningsarbejde og bevilget de fornødne penge til dets gennemførelse. Desuden har Arkæologisk og Byhistorisk Samfund for Kolding ganske naturligt både stærkt anbefalet udgravningerne og fulgt dem med opmærksomhed.

Den følgende artikel »Byens Grave« (tidligere trykt i »Skalk« 1975, nr. 3) er skrevet af Vivi Jensen og beretter om nogle af resultaterne fra udgravningen i 1974. Man vil af artiklen blandt andet kunne se, at denne udgravning på et enkelt punkt har påvist en unøjagtighed ved det ældste kort over Kolding, det Rantzauske prospekt fra 1587!

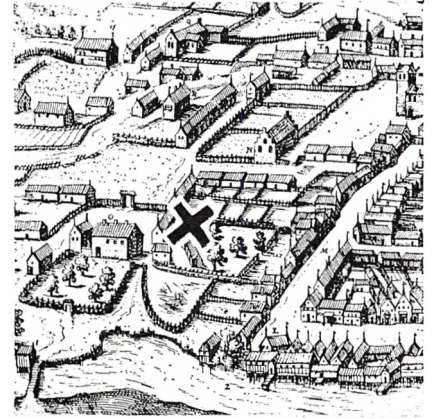
Om udgravningsresultaterne i år kan der på det tidspunkt, da

redegørelsen her nødvendigvis må gå i trykken, kun meddeles, at de er lovende. Men som en lille forsmag på, hvad der vil komme, bringer vi efter Vivi Jensens artikel et par billeder fra 1975-gravearbejdet.

Der er al mulig grund til at værdsætte den kulturelle indsats, som er sket med de to udgravninger i 1974 og 1975. Det vil dog være urimeligt, hvis man forventer, at de alene vil være tilstrækkelige til at give os et indiskutabelt bevis for eksistensen af en by mellem 1000 og 1300. Vi må håbe på flere fremtidige gravninger, så der en dag er samlet så mange brikker sammen, at de lagt på plads lader et tydeligt billede af det middelalderlige Kolding træde frem.

*Udsnit af Kolding-prospektet.
Det indlagte kryds
placere udgravningen.
Den kamgulede bygning er
dronning Dorotheas skole.*

Byens grave

af arkæologistuderende Vivi Jensen

De tidligste afbildninger af danske byer finder vi i de såkaldte Rantzauske prospekter, gengivet i »Theatrum Urbium«. Manden bag dette værk var Georg Braun, eller Braunius, som han foretrak at kalde sig. Udgivelsen fandt sted i Köln 1587, og det antages, at de skitser, efter hvilke stikene er udarbejdet, er blevet til i årene umiddelbart før.

Naturligt nok har disse stik spillet en stor rolle for udforskningen af vore byers struktur og udseende ved overgangen mellem middelalderen og nyere tid, og det er ikke forbavsende, at man af og til har ladet sig påvirke af dem, når man søgte at drage slutninger om tidligere tiders forhold. At man imidlertid skal være mere end forsigtig med umiddelbart at godtage Braunius' tilsyneladende så nøgterne fremstillinger, vil følgende eksempel vise.

Under sidste sommers udgravning midt i Kolding by stødte vi blandt andre spændende ting også på en næved 9 meter bred, tørvefyldt nedgravning i det lyse undergrundssand; tydeligt en kunstigt anlagt grav. Fundet kom ikke ganske bag på os. I Ribe-årbogen står der under året 1313 anført, at kong Erik Menved efter at have nedkæmpet de nørrejyske bønders oprør blandt andre straffeforanstaltninger også gennemtvang en befæstning af

Kolding by. Årbogen bringer ingen detaljer, men det er rimeligt at tænke sig, at det kan have drejet sig om voldgrav og palisadeværk.

Var det mon Erik Menveds, eller rettere de tvangsudskrevne bønders, anlæg, vi havde fundet? Vi vidste, at man ved forskellige lejligheder tidligere var stødt på sænkninger i undergrunden, og at man da, uden at have haft mulighed for at foretage egentlige arkæologiske undersøgelser, naturligt nok havde antaget, at man her stod over for spor af den middelalderlige befæstning.

Faktisk var det ét af formålene med sidste års undersøgelse at få lidt hold på denne fritsvævende voldgrav. Her var den altså, og trods store problemer med indsvivende vand lykkedes det da også at gøre tilstrækkeligt mange og tilstrækkeligt karakteristiske fund til, at alderen med rimelighed kunne fastslås.

Lad det straks siges, at intet tyder på, at vort fund er identisk med kong Eriks tvangsanlæg. Faktisk skal vi næsten 300 år op i tiden, til perioden omkring år 1600, for at få placeret den grav, der aftegnede sig i sidste sommers profilvægge. Dermed kan det absolut ikke udelukkes, at Erik Menveds anlæg kan have været en voldgrav, og den kan udmærket have haft samme forløb som den, vi nu kender brud-

stykker af. Blot én tilbunds gående oprensning eller uddybning vil have fjernet ethvert spor af det oprindelige anlæg, og vi må nødvendigvis antage mange sådanne. I fredstid har voldgraven været en fristende renovationsmulighed for de nærliggende huse, og det stillestående vand har ikke videregående affald. Optrækkende krige har derfor nødvendiggjort oprensninger, og det er i virkeligheden højst tvivlsomt, om det overhovedet vil være muligt at finde spor af Koldings middelalderlige befæstning.

Voldgravsaffaldet, som vi fandt, og som altså må stamme fra den sidste uddybning og fra den afsluttende opfyldning, består hovedsagelig af skår, rester af køkkentøj såsom fade, stjørtpotter og jydepotter. Lertøj til husholdningsbrug må formodes at have ret kort levetid og er derfor velegnet til datering. Da vi her ganske mangler det i det seneste 1600-tal og 1700-tallet så populære hvidbegittede og broget dekorerede lertøj, kan vi med rimelighed slutte, at Koldingvoldgraven definitivt blev opgivet i første halvdel af 1600-årene; men heller ikke før. Spørgsmålet er så, hvor længe tilfyldningsprocessen har varet, eller — sagt på en anden måde — hvornår den sidste uddybning fandt sted. Her kommer andre fund

til hjælp, for eksempel nogle stumper af ovnkakler, der må have været i brug i begyndelsen af 1500-tallet, og som vel i hvert fald er havnet i voldgraven inden for dette århundrede.

Selvom det ikke kan bevises, er det rimelig at tænke sig arbejdet udført i forbindelse med en overhængende krigstrussel. Sådanne kunne let opstå i Kolding, der lå på en strategisk udsat post. Kolding å danner grænsen mellem Nørrejylland og hertugdømmerne, og Koldinghus var – foruden i lange perioder at være kongefamiliens hjem – én af rigets vigtigste fæstninger. Situationer, hvor indre uro truiede styret eller ydre fjender riget, måtte medføre forsvarsforanstaltninger i Kolding fremfor andre jyske byer.

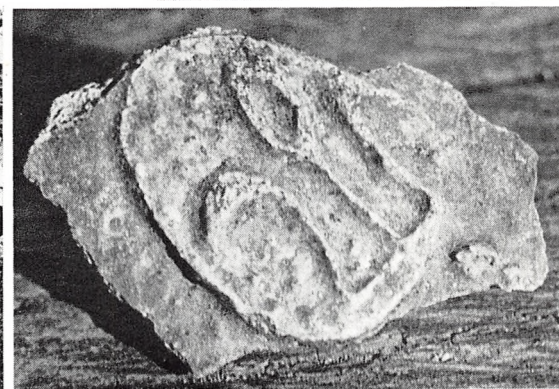
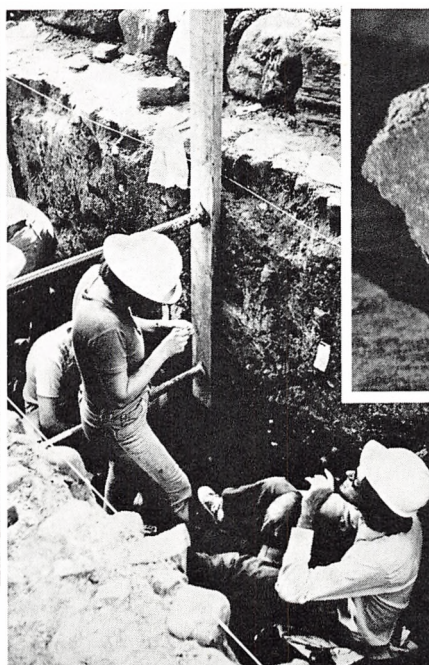
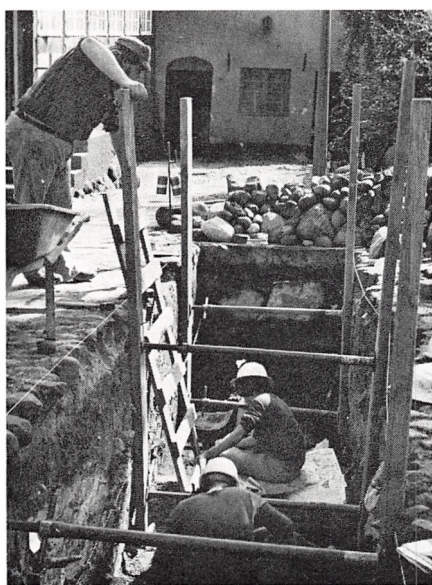
1500-årenes svenskekrige udspillede sig i overvejende grad øst for Øresund og har næppe kunnet skabe særlig nervøsitet i Kolding. Langt alvorligere var Grevens Fejde i årene 1533–36 – den krig, der endte med Kristian 3.'s endelige sejr over den fængslede Kristian 2.'s tilhængere. Mod oprørske, men slet bevæbnede bønder ville en *vold-*

grav, måske med tilhørende palisadeværk, udgøre en reel forhindring. Selv om det ud fra fundene må synes ret tidligt (ovnkaklerne har i så fald ikke haft mange vintersæsoner bag sig, da de endte i graven), er det fristende at sætte uddybningen i forbindelse med den panik, der må have grebet borgerne og lensmanden på Koldinghus, da rygter om skipper Clements bondehære i sommeren 1534 nåede sydpå. Den kendsgerning, at den senere Kristian 3. i sensommeren samme år for en tid opslog sit hovedkvarter i Kolding, understreger stedets specielle betydning.

Først næsten et århundrede senere, i 1626, foreligger en lige så truende situation, nemlig da *Wallensteins tropper* efter Kristian 4.'s nederlag ved Lutter am Barenberg drog op i *Jylland*, som derefter holdtes besat i tre år. Det er imidlertid svært at forestille sig, at man så sent som i 1620'erne skulle have tillagt et anlæg af Koldinggravens dimensioner nogen væsentlig forsvarsmæssig betydning. Netop Trediveårskrigen betød en voldsom udvikling i feltartilleriet, og en

eventuel belejrer kunne blot have stillet sine kanoner op på højdedragene vest for Kolding og derfra have rettet sit angreb mod byen, ganske uanfægtet af sølle ni meter klart vand.

Endelig behøver en oprensning jo ikke nødvendigvis at have noget at gøre med krig og ufred. Måske brød den foretagssomme enkedronning Dorothea, der residerede på Koldinghus

Billederne viser stadier i udgravningen 1975 i Turistforeningens gård. Herover er vist et skår med tydelig dekoration. Er det den franske lilje – eller hvad?

Foto: Mogens Hansen.

fra 1559 til sin død i 1571, sig simpelthen ikke om udsigten til den halvt tilgroede voldgrav fra sine vinduer. Eller måske syntes den rige og mægtige Kaspar Markdaner, der var lensmand på Koldinghus i årene omkring 1600, ikke om lugten fra den slimede kanal. Frugtesløse spekulationer, der blot anføres for at vise, hvor vanskeligt det kan være at forbinde arkæologiske fund og lokaliteter med en bestemt historisk situation, hvor det ikke direkte kan aflæses af de skriftlige kilder.

Men det Rantzauske prospekt da, hvor kommer det ind i denne sammenhæng? Jo, når man forsøger at rekonstruere en byhistorisk situation, vil man naturligvis først og fremmest undersøge, om der eksisterer samtidige billeder af byen, og gør

der det, er man tilbøjelig til at standse her. Vi er så vant til fotografier, der sjældent lyver, og til målebordsblade, der er korrekte på millimeteren, at vi let kommer til at overføre vor tillid på tidligere tiders kort, specielt når de er så detaljerede og nydeligt udført som Braunius'.

Ser vi nærmere på Koldingprospektet, viser det sig imidlertid, at voldgraven mangler. Der, hvor den skulle være, er der haver, ja endog huse. Ikke mindste antydning af, at den har været der. Over for dette klare vidnesbyrd stiller vi vore usle rester af kakkelovne og køkkentøj, men heldigvis støttes de af historiske dokumenter. Vi ved således, at der i 1584, tre år før Braunius' værk udkom, fandtes et hus, der lå »med gavlen mod byens grave«, og i 1604 omtales et stykke

jord »beliggende ved Provstegården og vesten for byens grave«.

Vi må altså konkludere, at enhver anvendelse af Braunius, og såmænd også senere bykort, må finde sted med stor forsigtighed. Der må hele tiden »krydsrevideres« med materiale hentet andetstedsfra, og dette må igen anvendes med omtanke og sund skepsis. Dermed være ikke sagt, at vore gamle bykort er værdiløse. Så langt fra. De er sammen med de skriftlige kilder, de få endnu eksisterende bygninger og gadeforløb og ikke mindst sammen med køkkenaffald og aftegninger i jordlag vigtige kilder til vore byers udviklingshistorie. Jo mere mangartede kilderne er, jo sikrere bliver billedet, vi kan tegne.

The advertisement features two beer bottles. The bottle on the left is a full bottle of Slots Pilsner with a detailed label showing a castle and the text '1872 + 1972', 'Koldinghus for 1808', and 'SLOTS PILSNER'. The bottle on the right is a smaller, partially filled bottle with a label that reads: 'Tegningen på etiketten er kun eet af 28 motiver, der skildrer Kolding bys og omegns historie. - Har de set (og smagt) de andre?'. In the center, the text reads: '- der er endnu flere motiver til at drikke SLOTS'.

Erindrer De...

*Musikhandler Marcus fortæller
oplevelser fra det gamle Kolding.*

Afdansningsbal

Terpsichore havde ikke givet mig nogen vuggegave. Jeg havde absolut ikke anlæg for at danse. Men lære det skulle jeg selvfølgelig, det hørte jo også dengang med til en god opdragelse. Jeg følte selv at jeg kun dannede en mådelig figur på dansegulvet. Jeg kunne ikke »føre«. Det var damen, der måtte slæbe af med mig, og det var en ubehagelig fornemmelse. Det var måske også derfor at jeg ikke med ublandet fornøjelse deltog i danseundervisningen og at mine erindringer fra balsalen ikke er så rosenrøde, som de burde være. Afdansningsballet fandt sted på Svenssons hotel i salen over gården hvor musikken sad på et galleri over salens ene ende væg, medens forældrene havde plads på forhøjningen langs salens sider. Udsmykningen bestod i en lille prismekrone og to gasarme med snitbrænder, samt to pillespejle der nu er havnede i museet. Danselæreren hed Sandberg. Han var fotograf om dagen og dansemester om aftenen.

Selvfølgelig mødte vi op til afdansningsballet i vort fineste puds. Drengene i trøje, vest og lange bukser, kun de mindste var i fløjlsbluse og pigerne i stivede hvide kjoler og mamelukker. De var godt stivede helt igennem, hvad jeg fik bevis for, da vi, under Sandbergs ledelse marcherede ind i salen. Jeg fornam hele tiden en underlig raslende lyd, og da jeg ikke kunne forstå hvor den kom fra, gjorde jeg min dame opmærksom på fænomenet. Men hun svarede blot: »Det skal du ikke bryde dig om, det er mine bukser, der er stivede, det skal nok gå væk«. Og det gik også væk, da hun blev danset varm. Mon nutidens balkonservation føres under lige så tvangfri former?

Der var selvfølgelig kotillon. Den bestod i knallerter. Ikke de overdådigt udstyrede tingester som vi kender nu, nej, det var kun et stykke hvidt og et stykke brunt glanspapir, der var klistret sammen, og indeni lå en bolsche. Når man nu knaldede med sin dame, og herren fik det stykke af knallerten, hvori bolschet sad, bød etiketten, at han galant overrakte det til damen. Det vidste jeg meget godt, men da turen kom til mig at knalde og jeg fik bolschet, gik naturen over optugtelsen og jeg spiste det selv. Til min undskyldning må jeg dog sige, at da jeg først havde spist det, skammede jeg mig. Jeg gik hele aftenen om med en nedværdigende følelse af, at jeg for et usselt bolsches skyld

havde givet afkald på at blive betragtet som gentleman. Ballets clou var selvfølgelig det sluttede bord, hvor de serverede smørrebrødsnitte, limonade og kransekager. Det kostede 4 mark at komme med til afdansningsballet og vi skulle jo gerne have valuta for pengene. Derfor spiste og drak vi også alt det vi kunne overkomme.

Men da var det, at det forfærdelige skete. — Jeg må her indskyde en lille orienterende bemærkning. Dengang havde damerne lomme i deres kjoler, og den må have været rummelig, for alt, hvad en dame nu har i sin håndtaske, kunne være i lommen. Pigerne havde selvfølgelig også lomme i deres kjoler. Da vi nu glade og mætte begav os ned i balsalen igen, var det, at det skete. Min dame begik et fejltrin og jeg pjalt kunne ikke holde hende oppe. Hun faldt lige så lang hun var, og i faldet trillede hele indholdet af hendes lomme ud på dansegulvet. Lommetørklæde, kam, spejl o.s.v. og så fem stykker kransekage, som hun havde set sit snit til at stikke til sig ved bordet til senere hjemmeforbrug. Nu lå hun der midt i kransekagen nidstirret af to rækker forældredøjne fra forhøjningen. Det var forfærdeligt. Under gråd og tænders gnidelse fik hun sine mere og mindre retmæssige ejendele samlet sammen.

Men jeg tabte den aften fuldstændig lysten til at danse, og jeg har aldrig fundet den senere.

Læs videre side 19.

Bech & Nielsen

TØMRERMESTRE

MASKIN- OG BYGNINGSSNEDKERI
GULVAFSLIBNING

SØNDRE RINGVEJ 40 . KOLDING
TLF. (05) 52 50 05
GIRO 7 09 67 04

De får mest ud af at gå til specialisten...

Kvalitet

Det er den vi er kendt for

BOLLERUPs PLANTECENTER

Lærkevej 7 . 6000 Kolding . Tlf. (05) 52 38 33

Kolding kommunes - og Aksel Olsens GEOGRAFISKE HAVE

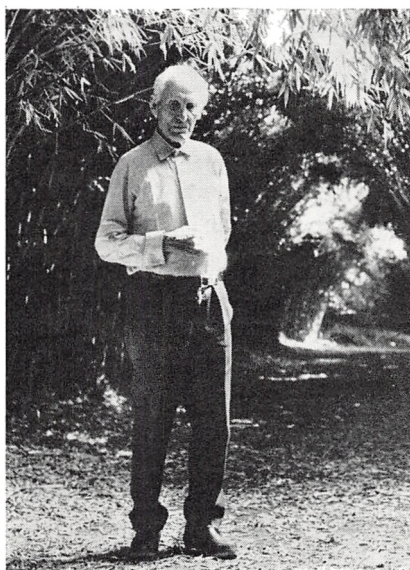
af skatteinspektør Børge Nellemann

foto: Mogens Hansen. Jens Petersen

Da Aksel Olsen i 1917 brød op fra den hjemlige arne og købte de første 14 tdr. land, der skulle blive begyndelsen til planteskolen »Brændkjærhøj«, var det for at dyrke stauder og nåletræer.

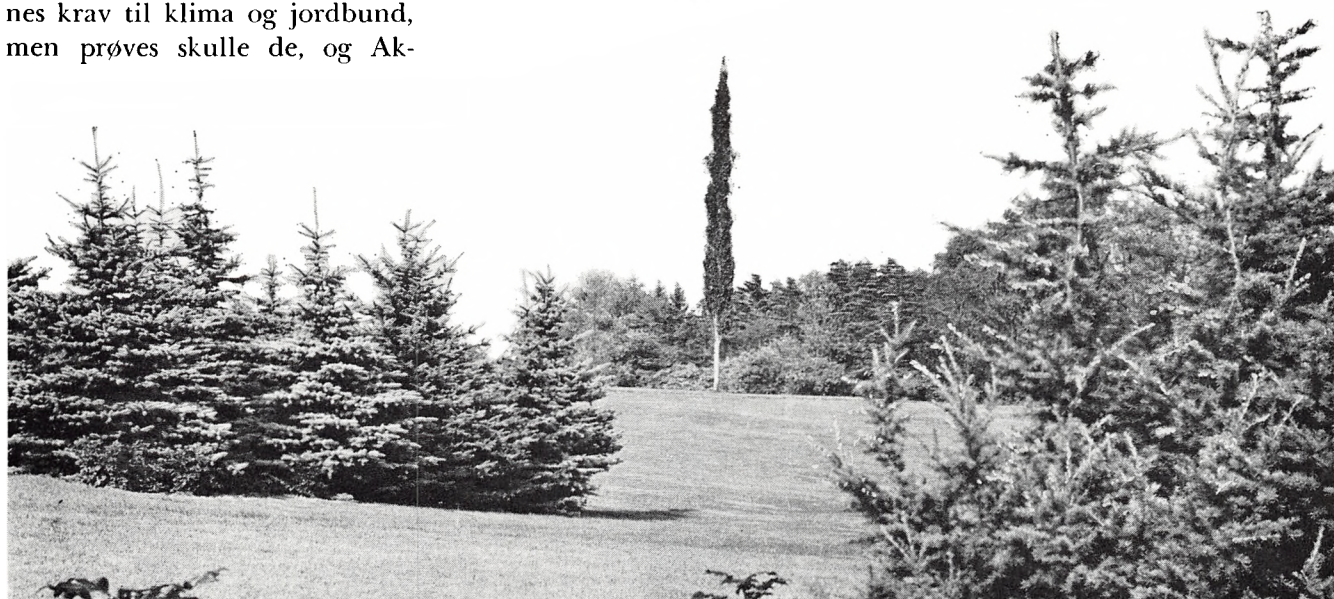
Men omkring 1920 begyndte de rige plantefund fra Asien at præge den internationale have-litteratur, og navnlig i det engelske »The Garden« læste Aksel Olsen fascinerende artikler om planteskattene fra Vestkina, Birma og Himalaya, der syntes at tåle omplantningen til Europas jord og derved i rigt mål lønnede de strabadser, der havde været forbundet med at indføre dem.

Aksel Olsen inspireredes. Alle disse nyheder måtte frem, også til Danmark. Der herskede nok megen tvivl om plantenyhedernes krav til klima og jordbund, men prøves skulle de, og Ak-

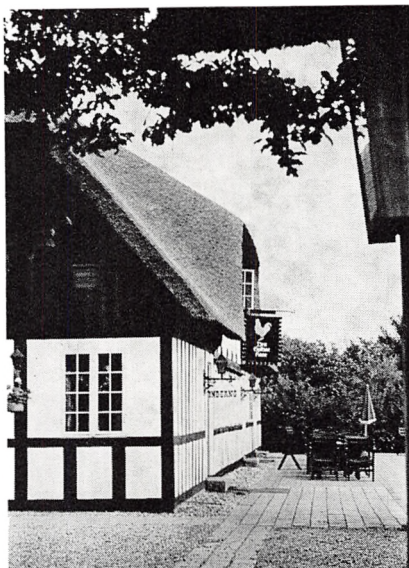
sel Olsen kom snart i kontakt med både engelske, amerikanske, franske og tyske planteskoler, og planter og frø strømmede til »Brændkjærhøj«.

Der blev anlagt et stort plan-tebed: 15 cm grus i bunden og derover 30 cm blanding af tørvemos og blade, og de små asiater syntes at kunne lide kosten — i 3—4 år. Gravning under plantning i bedet og regnormenes virksomhed bragte sandet op i øvre jordlag, og sandets kalkindhold gjorde det af med planterne i hobevis. En vigtig erfaring var gjort, herunder også den positive, at visse planter tilsyneladende ingen skader led. Men resten var stort set sørgeligheder — på Aksel Olsens bekostning og af uvurderlig værdi og betydning for planteskoler og havefolk i de følgende år. Aksel Olsen har nemlig aldrig været karrig med at give sine erfaringer videre.

Efterhånden begyndte det at knibe med pladsen på »Brændkjærhøj«. Andet måtte vige, og det kom så til at gå ud over stauderne. De ca. 2000 overlevende af omkring 6000 nyindførte planter fik plads på et areal ca. ½ td. land, anbragt hulter til bulter, som Aksel Olsen selv har udtrykt det. Resultatet var hverken æstetisk eller gartnerisk tilfredsstillende. Tanken om en systematisk »opstilling« art for art som i mange botaniske haver meldte sig, men forekom heller ikke tilfredsstillende. Hvad med en »geografisk« placering? Aksel Olsen fostrede tanken — og realiserede den: De mange nye kæledægger blev anbragt i små samfund, geografisk ordnet, Vestkina, Himalaya, Nordamerika o.s.v. hver for sig. Det gav mere system, af værdi både for planteskolens 12–15 elever og for de talrige gæster, der efterhånden fandt frem til »Brændkjærhøj« — men det gav også bedre trivsel, så den halve td. land hurtigt blev tætpakket med planter. Skulle stauderne holde for igen?

Nej, den næste udvidelse, »Geografisk have nr. 2« blev anbragt i planteskolens fjerneste, sydøstligste hjørne. Ved et jordkøb var der, vistnok lidt tilfældigt, fulgt en temmelig dyb og stejl kløft med i hande-

len. Den var uegnet til planteskole drift, men overordentlig charmerende, åben med et smukt udsyn til dalen langs Dalby Møllebæk. Kløften fik afdelingsnummeret 7 i planteskolens opdeling — og nu forfremmedes den til »Syvdalen«, på hvis 5–6 tdr. land den nye geografiske have blev anlagt. Aksel Olsen fortæller selv herom: »Vi begyndte i 1930 at indrette en kørevej helt rundt, ca. 15–30 meter fra grænserne. Dalens bund blev liggende i græs. Rendens udenfor kørevejen blev udgravet til et system af kløfter for at skaffe sydhældende og nordhældende voksepladser. I den amerikanske afdeling blev udgravet en dyb dal, faldende ned

mod hoveddalen og omgivet af høje rygge. I den kinesiske afdeling blev bygget klippevægge med huler, korridorer og trapper...« — Man aner en indsats — og en bekostning — udover det sædvanlige. Men vi fik også et resultat udover det sædvanlige, et resultat, der desværre dog ikke medførte nogen økonomisk gevinst for bygherren. I 1940 måtte arbejdet i Syvdalen standses, og det, der blev lavet videre i krigens år, var af det onde: Den tyske besættelsesmagt ødelagde en stor del af området under anlæg af et stort tankspærringsanlæg! Lave plantepreiser og stigende arbejds-lønninger betog Aksel Olsen både evnen og lysten til at fortsætte efter krigens ophør. Planteskolens arbejdsstyrke måtte reduceres til to mand.

Men et af de mange steder, hvor man ønskede at drage nytte af Aksel Olsens rige viden, var bystyret i Kolding. Aksel Olsen blev medlem af byplankommissionen, og under et møde her kom han engang i slutningen af 1950'erne til at drøfte den geografiske haves fremtid med et andet kommissionsmedlem. Dette andet medlem hed Peter Ravn, og han spurgte direkte,

om Aksel Olsen kunne tænke sig at afstå »Brændkjærhøj« til Kolding kommune. Andre havde haft lignende tanker. En kreds af venner og interesserede havde været inde på at søge i hvert fald »Syvdalen« bevaret og udbygget på foreningsbasis eller ved f. eks. Landbohøjskolens assistance. Nu blev baggrunden mere realistisk: Kolding kommune som eventuel køber ville betyde fordele både for Aksel Olsen og, ikke mindst, for havens videre udbygning. Daværende borgmester Peter Beirholm var meget positiv og indledte forhandlinger med Aksel Olsen, og forhandlingerne tog fart, efter at Peter Ravn i 1962 blev borgmester i Kolding. I foråret 1963 overtog Kolding kommune ca. 11 ha af planteskolens samlede areal på ca. 14 ha. Aksel Olsen beholdt 3 ha herunder den »gamle«, første geografiske have lige ved sin bolig, for fortsat at drive planteskoledrift.

Siden Kolding kommunes overtagelse af arealerne, herunder »Syvdalen«, den 1. april 1963 er meget betydelige arbejder gennemført. De tidligere planteskolearealer er ryddet, brakket og for en væsentlig del nu tilplan-

tet efter Aksel Olsens planer, og der er anlagt en plæne af omtrent 1 kilometers længde som midterakse nord-syd gennem hele anlægget. De geografiske plantesamlinger i »Syvdalen« er udvidet og udbygget med nye afdelinger, og haven er åbnet for offentligheden fra sommeren 1968.

Aksel Olsen svigtede sin ungdoms kærlighed, stauderne, til fordel ikke for et gennemført »geografisk system«, men for en rigdom af plantetrivsel og planteskønhed, som utallige danske og mange udenlandske haver er præget af i dag og i fremtiden. Og det morsomme er,

at »geografien« i mange tilfælde er flyttet med ud i de private haver. Individierne i et geografisk ordnet plantesamfund klæder gennemgående hinanden. Det kan man ikke undgå at se under besøg i »Kolding kommunes geografiske have«. Man smittes af indtryk, man efterligner på de få kvadratmeter derhjemme, og man oplever naturens og planternes mirakuløse samspil.

På et enkelt område har man dog fraveget det geografiske princip: Man har plantet en rosenhave. Men man har plantet nænsomt og pladsmæssigt sparsomt. Resultatet glæder de besøgende, ikke blot i rosernes blomstringstid, og det samme gælder en børnelegeplads og en beskeden dyrehave, som navnlig de yngste besøgende flokkes om. Og med hensyn til mere timelige behov lykkedes det med erhvervelse og flytning af den nedlagte »Petersbjerggårds« 200-årige stråtekte stuehus til haven at skabe den fineste ramme om restauranten »Den Gyldne Hane«, fra hvis vinduer man har den smukkeste udsigt over havens vældige plæneareal, flankeret af de nu markante plantesamlinger.

Gå i

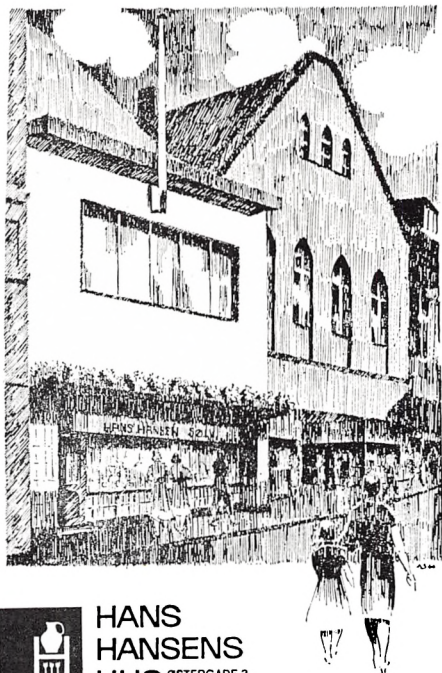
Specialforretning

— det betaler sig

Med venlig hilsen

MILLER
GARDINER

Hospitalsgade 53 . Kolding
Telf. (05) 52 32 02

 **HANS
HANSENS
HUS** ØSTERGADE 3
KOLDING
TELEFON (05) 52 47 44

HANS HANSENS HUS

er et landsdels-center
for moderne guld- og sølvmedekunst,
hvor De i fred og ro
kan gå rundt og få ideer.

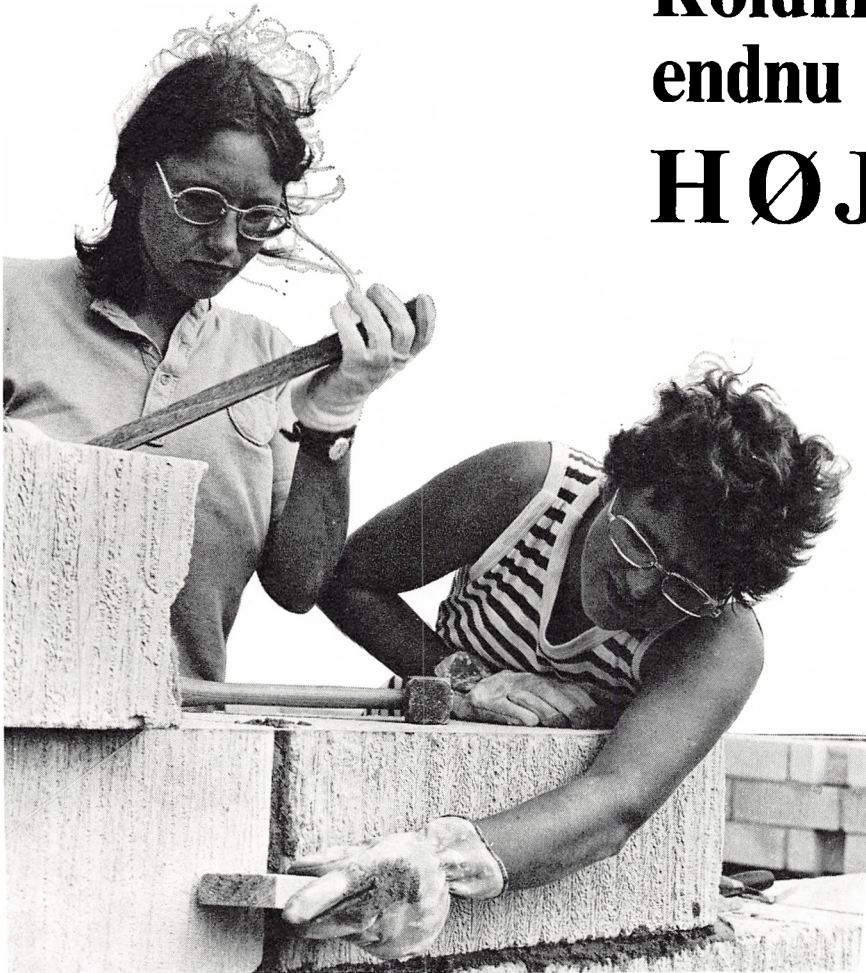
Huset rummer også en
ROSENTHAL STUDIO-afdeling,
i hvilken De kan få råd og vejledning
vedrørende alt til bordet.

Endvidere har vi eneforhandling
af BJØRN WIINBLADs fantasifulde
keramikarbejder.

— De skulle gå en tur i huset,
næste gang De er i byen.

Kolding har fået endnu en HØJSKOLE

af Hanne Engberg

De var ikke unge fuentaster uden erfaring og viden. De var alle folk, der havde virket som højskolelærere en række år, og som var velanskrevne både i ministeriet og i den borgerlige presse og andetsteds, hvor meninger dannes, og det såkaldte kulturliv tar en slags form. Så det var måske også grunden til, at de fik lov at starte i Kolding.

Kolding har fået endnu en højskole. Vi har nu Den apostolske højskole mod syd og Den socialistiske højskole mod nord, der er blevet til ved selvbyggeri fra året 1972 og tre år frem.

Hvordan kan det dog gå til, at en god borgerlig by som Kolding får en socialistisk højskole? En der ovenikøbet er blevet til som delvis gave fra byrådet?

Se, det er en længere historie, som jeg ikke er i stand til at give alle enkeltheder om nu – ikke fordi jeg ikke vil, men fordi jeg ikke kan. – Hvordan byrådet blev overtalt til at forære os grunden på Nørremarksvej som lån, der ikke skal betales tilbage, ved jeg ikke. Jeg ved bare, at det skete, og jeg kan regne ud, at det ikke kan være så borgerligt og frygtsomt endda.

Forhistorien: Højskolekonflikten i Askov 1970

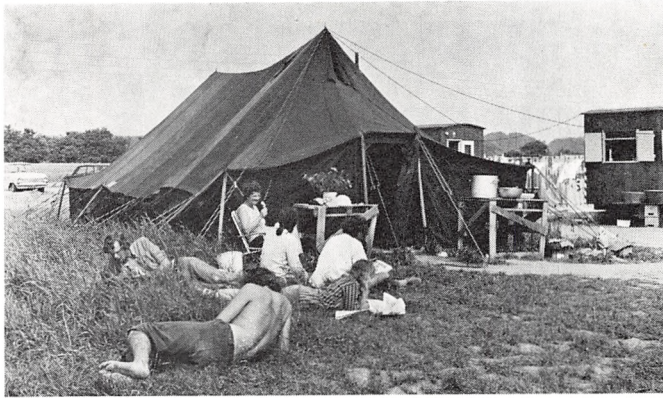
Med een stemmes majoritet besluttede byrådet efteråret 1971 at forære de bortdrevne højskolelærere fra Askov grundlaget for en ny højskole.

Disse lærere havde i forvejen et tilsagn på byggelån på 1 million kr. fra undervisningsministeriet og fik siden et banklån på samme beløb. Desuden nåede en privat indsamling hurtigt op på de eftertragtede 250.000 kr. Så helt uden midler var de ikke. Og så var der jo noget om et planlagt uddannelsescenter i den nordlige bydel, hvor der alligevel ikke kom det ønskede universitet. Så grunden stod klar. Og disse otte lærere fra Askov havde trods alt et godt ry på sig.

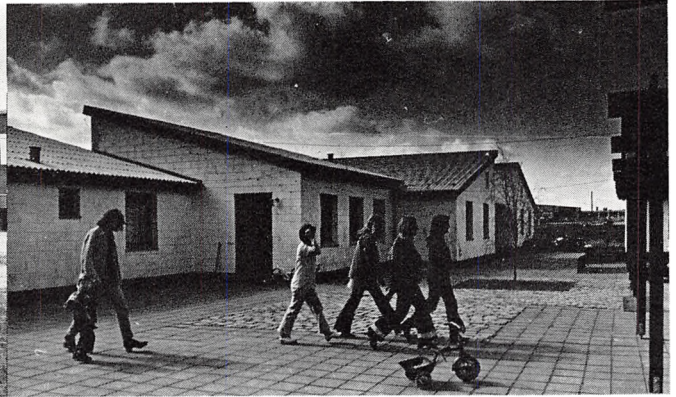

Hanne Engberg har været ansat ved Kolding Højskole fra 1973 og var inden da højskolelærer på Båring Højskole.

I skoleåret 1974–75 var Hanne Engberg forstander på Kolding Højskole.

Fra byggelejrens tid, sommeren 1972.

Højskolegaden mellem kursisthusene.

Den nye højskole startede som byggelejr

Juni 1972 startede de første byggelejr på Nørremarksvej. For arbejdsgruppen bag højskolen havde besluttet, at den skulle blive til ved selvbyggeri. Ikke alene fordi det var billigere, og man derved hurtigere kunne komme i gang. Men også fordi det var et led i skolens livssyn fra starten, at tingene skal man gøre selv — såvel de små som de store. Et lille tegn på den socialisme, der betyder, at ting gør man i fællesskab.

I løbet af sommeren 1972 holdtes 5 byggelejr á 14 dage hver med gennemsnitligt 35 bygere. Deltagerne boede i telte, mens de første huse blev bygget. Det første kursisthus på 200 m² med 8 værelser, 2 baderum og et stort fællesrum til både fælles- og undervisningsrum blev færdigt i løbet af to måneder, så det kunne bruges som beboelse, da det første højskolekursus startede 27/8. To andre huse var da næsten færdige, og de fire næste blev bygget samme vinter samtidig med at undervisningen fandt sted.

Indvielse af hele byggeriet

21. juni 1975 holdtes den officielle indvielse af første del af hele byggeriet. Den består af foruden de 7 kursisthuse, 3 lærerboliger, et stort kombineret kon-

tor-, køkken- og spisehus og 2 værksteder og 1 udhus. To andre værksteder var da under opbygning, og fra efteråret starter vi anden del af byggeriet, der kommer til at bestå af 2 lavenergihuse til boliger og et nyt kontorhus og køkkentilbygning. Til fire af disse bygninger har vi fået lovning på et afdragsfrit lån på 300.000 kr. fra Vejle amt.

Skolen har således nu plads til ca. 65 voksne kursister og 10 børn, hvortil der er en børnehave. Skolen betaler af sin egen drift en børnehaveleder. Desuden er der ti heltidsmedarbejdere fast tilknyttet skolen, deraf en byggeleder og en tømrer.

Skolens kursister

Skolen er således godt i gang som højskole nu og er overgået fra pionertidens selvbyggeriskole til den etablerede tilstand som højskole.

I de tre første skoleår, dvs. 10 mdr. af året, har ca. 600 voksne over 18 år (gennemsnitsalderen var sidste år 26 år) opholdt sig på skolen på kurser fra 1 måneds varighed og op til 8 mdr. Desuden har vi haft sommerkurser på 1 og 2 uger og en del weekendkurser spredt over året. Skolen har så godt som hele tiden været fuld — i flere perioder med ret lange ventelister.

Hvem er det da der kommer på skolen, og hvad vil denne ny-

byggerlandsby derude på marken så egentlig. — De to spørgsmål hænger meget nøje sammen.

Højskoler er stadig frie, dvs. selvejende institutioner, der selv skal skaffe sig sine kunder. Kan de ikke det går de ned økonomisk. Stat og kommune yder ganske vist store tilskud, men de sidste 15 % af en række store udgifter skal skolen dække selv gennem skolepengene. Det gælder alle private skoler.

Så vi får de kunder, der reagerer på vores annoncer og oplysninger om skolen. De sidste gives bedst og rigtigst gennem mund-til-mund metoden. De der har været glade for at være her fortæller det til andre, der så kommer som kursister. Og det har været både unge under uddannelse eller imellem to uddannelser, faglærte og ufaglærte arbejdere, funktionærer og husmødre i alle aldre.

Skolens målsætning

Jeg har kaldt skolen socialistisk og vil holde fast ved betegnelsen her, selvom vi ellers ikke altid bruger den officielt. Folk kalder os socialistiske. Medarbejderne har alle en eller anden tilknytning til livssyn, der ligger til venstre for midten fra socialdemokratiet og venstre på. Og lad os så prøve at fylde det ord socialistisk med nyt indhold.

Når vi ikke har gjort det kon-

sekvent fra starten, er det fordi vi har skønnet indtil nu, at betegnelsen socialisme for de fleste blokerer mere end den fremmer interessen. Da ingen af de lærere, der driver skolen eller af de bestyrelsesmedlemmer, der tegner dens skolekreds har ønsket en skole knyttet til et politisk parti eller en fast ideologi, har vi ment at vi burde undgå betegnelsen officielt.

Formålsparagraffen taler da også meget åbent og mangetydigt om, at vor opgave er »at undersøge de konflikter og modsigelser som specialisering og in-

visningen undersøger det kapitalistiske samfund og dets virkemåde. At politisk økonomi, både borgerlig og marxistisk, er grundfag for alle. At arbejdsgrupperne ellers drejer sig om arbejdsplads- og arbejdsmarkedsproblemer (f. eks. kvinder og arbejdsløshed i Kolding), kønsrolleproblemer (f. eks. familiens funktion i samfundet), massemedier (f. eks. børneudsendelser i radio-TV), økologi (f. eks. sund kost) og kulturpolitik (f. eks. uddannelse og samfund).

Endvidere betyder formålsparagraffen, at alle kursister og læ-

Disse to ting samt dette, at vi kan lave korte kurser året rundt, er de tre forsøgsområder som Kolding højskole modsat alle andre højskoler som eksperiment har fået lov at gennemprøve af ministeriet.

Eksperimentet skulle løbe over tre år og er altså ved at udløbe nu. Der er mange skoler, der med spænding ser hen til om vi får lov at fortsætte eksperimentet som almindelig højskolepraksis — fordi de også ønsker at udføre disse ting på deres skoler. Vi synes selv disse tre ting har fungeret godt og håber at få dem stadfæstet som skolepraksis — et lille bidrag til en demokratisk udvikling indenfor vor skoleverden — til videre udbytte.

Socialisme

For formålet med Kolding højskole er jo til syvende og sidst ikke blot dette at skabe en god skole, hvor folk kan li at være, og hvor de føler de lærer noget, mens de er der. Det de lærer skulle de gerne kunne bruge bagefter: på arbejdspladser, i institutioner, i familier og kollektiver, i de valgte råd.

Vi vil gerne være med til at gøde jordbunden for den socialisme, som vi tror kommer en dag. En strengere planlægning og selvkontrol blir under alle omstændigheder nødvendig for den vestlige verden. Og skal disse ting ikke blive tvang fra oven, er det nødvendigt at folk får et indblik i de mekanismer, der styrer samfundet både i teori og praksis og oplever medindflydelsens ansvar og glæder.

Det er store ord, og mange vil i den anledning kalde os frelst og ensporede. Det føler vi ikke selv vi er. Vi har mange problemer at slås med, og vi løser dem ikke godt nok. Men det at være på højskole er en læreproces — både for kursister og medarbejdere.

Fællesmøde for alle på højskolen.

dustrialisering har skabt for samfundet og den enkelte«, og at vor forhåbning er »at give plads for nye forestillinger og erfaringer for derved at virke for ændringer af de vilkår, som fordrejer eller undertrykker den menneskelige tilværelse« samt »at skabe en arbejdsplads for samfundsforståelse, hvor teoretisk og praktisk arbejde udgør en enhed, og hvor ansvaret for dette arbejde er placeret hos alle i fællesskab«.

Skolens undervisning og dens daglige liv

Hvad vil formålsparagraffen så sige i praksis? At vi i under-

rere foruden de teoretiske lærefag har praktiske opgaver på skift. Al husførelse, byggeri og børnepasning f. eks. udføres af alle i fællesskab. Skolen har intet tjenende personale, der ikke også har en pædagogisk medansvarlig stilling.

Skolen har en forsøgsordning

Formålsparagraffen betyder også, at vi ikke har en fast forstander, men at dette hverv går på skift blandt de faste medarbejdere valgt af dem selv for eet år ad gangen. Det vil sige at vor bestyrelse ikke har det pædagogiske ansvar gennem en af dem valgt forstander, men at det alene hviler på medarbejderne.

H. Overbeck ^{A/s}

ELEKTRISKE ANLÆG AF ENHVER ART

EKSPEDITION, LAGER OG KONTOR:

TELEX 51 325

HAVNEPLADSEN

TLF. (05) 52 35 55

Om uddannelsesområdet i Kolding

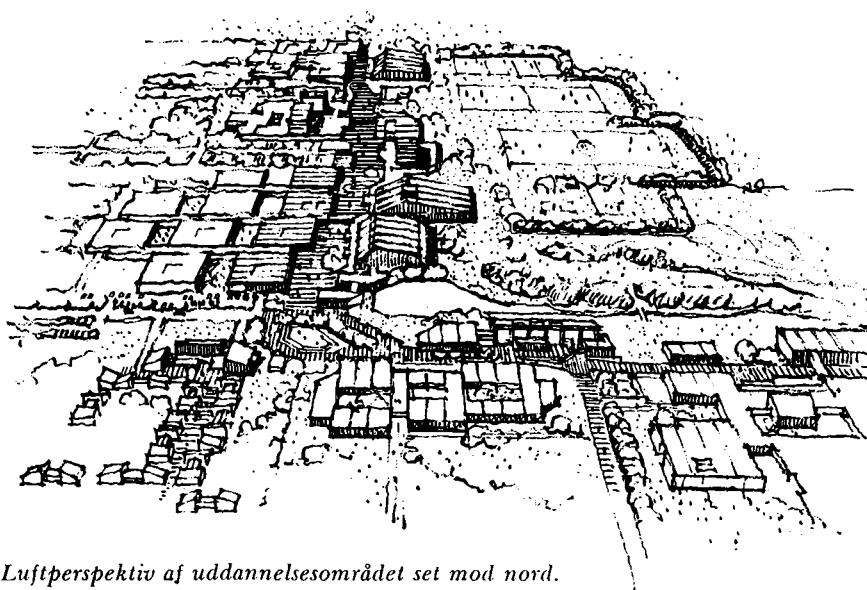
af arkitekt
Flemming Nøhr

Samfundets udvikling i de sidste årtier — socialt såvel som teknisk — har bevirket, at man på mange områder er begyndt at ændre opfattelse af begrebet uddannelse. Ønsker om at nedbryde eller udjævne nogle af skellene mellem praktiske og teoretiske uddannelser, at integrere akademiske og ikke-akademiske uddannelser, at mindske kommunikationskløften mellem forskellige samfundsgrupper, har ført til, at man i samfundet — ved siden af egentlige universitetscentre — er begyndt at interessere sig for oprettelse af uddannelsescentre.

Kolding har gennem årene udviklet sig til at være en by med et rigt udbud af forskellig undervisning.

Mange uddannelsesinstitutioner er allerede placeret i byen, adskillige af dem med et regionalt opland. Her kan nævnes: Kolding Seminarium, Kolding Købmandsskole, Sydjyllands Handelshøjskoleafdeling, Specialarbejderskolen i Trekantområdet, Kolding tekniske Skole med provinsens eneste kunsthåndværkerskole, Kolding Børnehaveseminarium og Kolding Gymnasium.

Foruden at løse de egentlige fornyelses- og udvidelsesbehov, der naturligt findes for byens uddannelsesinstitutioner, hviler ideerne og tankerne med uddannelsescentret i Kolding på de ønsker om integration og mind-

Luftperspektiv af uddannelsesområdet set mod nord.

skelse af kommunikationskløften som ovenfor nævnt.

I modsætning til den kendte struktur, hvor hver enkelt uddannelsesinstitution selvstændigt opfører nødvendige faciliteter af forskellig slags, bør det være muligt i stor udstrækning at anvende fællesfaciliteter, som foruden økonomiske besparelser totalt set, også vil gøre det muligt at indplacere mindre institutioner, der, hvis de blev isoleret, ikke økonomisk var i stand til at etablere sådanne faciliteter.

Dertil kommer endelig den meget væsentlige faktor, at et sådant område, når det udbygges for både de uddannelsessøgende og for byens befolkning, på langt sigt bliver en betydelig kulturel faktor i Kolding.

Projektets baggrund

Dette var bl. a. en af baggrundene for at Kolding Kommunalbestyrelse i foråret 1970 udskrev en arkitektkonkurrence om udformningen af et 350 ha stort område til uddannelsesinstitutioner, kollegier, sports- og fritidsaktiviteter i den nordlige del af

byen. Gennem konkurrencen ønskede man belyst, hvilke arealer inden for området, der i fremtiden bør bebygges med angivelse af hovedretningslinier for byggeriets udformning.

I maj 1971 blev arkitektfirmaet A5 Tegnestuen, der blev tildelt 1. præmien, antaget til arbejde videre med retningslinier og principper for den kommende bebyggelse.

Realisering

For at støtte en realisering af de planlagte uddannelsesinstitutioner og for at gøre diverse myndigheder opmærksomme på planens idegrundlag med hensyn til integration, opbygning af fællesfaciliteter m. v., blev der i maj 1972, på foranledning af borgmester Peter Ravn, nedsat en planlægningsgruppe for uddannelsesområdet.

Hovedvægten i arbejdet har været det igangsættende og koordinerende i forbindelse med centrets etablering, og gruppen har fra sag til sag suppleret sig med repræsentanter for de udvalg og institutioner, som er be-

Gademotiv fra Kolding Højskole.

rørt af projektet. Endvidere har arbejdsgruppen samarbejdet med og løbende orienteret kommunens forskellige afdelingschefer for herigennem at få koordineret

den fysiske-økonomiske planlægning af uddannelsesområdet.

Arbejdet med planlægning og realiseringen af projektets 1. etape har nu stået på i ca. 4 år, og

de første synlige resultater er i dag at finde på *Nørremarken* i byens nordlige del.

Den første uddannelsesinstitution, der er opført i området, er Kolding Højskole, der allerede påbegyndte byggeriet i maj 1972. 1. etapen omfatter ca. 2.500 m² og er opført som selvbyggeri.

Det ny Kolding gymnasium er den første institution, der er udflyttet fra bymidten.

Gymnasiets rammer er lagt an, så man i så høj grad som muligt kommer den stærke udvikling inden for det gymnasiale uddannelsesområde i møde. Man vil søge at etablere et gymnasiemiljø, som giver plads for differentierede undervisningsformer, og som tager højde for en udvikling af tilvalgsprincippet. Man har derfor satset på en høj fleksibilitet i såvel ydre rammer som indre rumudformning.

Byggeriet omfatter ca. 9.600 m², og i forbindelse hermed er

De handler bedst hos os!

Radio
Fjernsyn
Plader
Kasettebånd
Musikinstrumenter
Pianoer
Noder

... med musik i centrum

als Musikhuset
Østergade 21 . Kolding

der opført en sportshal med tilhørende omklædnings- og bade-faciliteter, samt et udendørs idræts- og sportsanlæg.

Gymnasiet blev taget i brug i august i år.

Som grundlag for arbejdet med programmering og dimensionering af fællesanlæg i uddannelsesområdet har det været målet at etablere aktiviteter, der ikke alene henvender sig til de uddannelsessøgende, men også til den øvrige del af befolkningen.

Gennem undersøgelser og interviews har planlægningsgruppen opstillet en udbygningsplan for de fremtidige fællesfaciliteter med udgangspunkt i de behov, det i dag er muligt at opstille.

Nørremarksbiblioteket indgår her som en af de første fællesfaciliteter i uddannelsesområdet. Biblioteket er planlagt som en biblioteksfilial for den nordlige bydel.

Ud over at varetage den mere

traditionelle biblioteksfunktion vil der i bygningen blive etableret et pædagogisk værksted samt et sproglaboratorium og et data-center. Det samlede etageareal udgør 1.500 m², og byggeriet blev taget i brug i nov. i år.

Endvidere er en del af de overordnede byggemodningsarbejder i området allerede udført, og etableringen af centerstrøget og -torvet med samlingspladsen er afsluttet.

Hvordan kommer man videre?

Planlægningsgruppen har i en rapport forsøgt at behandle problemstillingen omkring uddannelsesområdet i Kolding set ud fra forskellige synsvinkler.

Man sidder lokalt i Kolding og venter på bevillinger til institutioner og på noget landsplanlæggende for denne del af uddannelsessystemet, samtidig med at de eksisterende institutioner i byen er i pladsnød, og ikke har muligheder for at eksperimentere med forsøg på dæk-

ning af uddannelsesbehovet. Et andet problem er erhvervslivet og det offentliges stigende behov for omskoling og ajourføring af medarbejderne. For at etablere bedre tilpasningsmuligheder på længere sigt må der i uddannelsesplanlægningen arbejdes med en omlægning i retning af mere flexible studie-strukturer.

Hvis man fortsætter som hidtil, hvilket vil sige med udbygning af centret i takt med, at de enkelte uddannelsesinstitutioner hver for sig opnår bevilling til byggeprojekter, har det i øjeblikket lange udsigter — så lange udsigter, at det for nogle uddannelsesinstitutioners vedkommende er helt uacceptabelt.

Projektet er en realitet i dag, og derfor arbejdes der fortsat på at samle kræfterne bag en realisation af uddannelsescentret frem for, at hver enkelt institution søger at realisere sit eget isolerede projekt.

Musikhandler Marcus fortæller erindringer

En musikalsk overraskelse

Den kendte Harboørepræst, pastor Moe, blev senere sognepræst i Skanderup ved Kolding. Da hjemmet var musikalsk havde jeg ikke så sjældent besøg af pastoren i min forretning, hvor han var en meget elskværdig kunde. Nu havde man dengang nogle store fotografialbum hvori var indsat et lille schweizer-spilleværk der kunne trækkes op, således at man fik musikledsagelse, mens man bladede i albummet.

En dag kom pastor Moe ind til mig og fortalte, at han havde et sådant album hvori spilleværket var gået i stykker og nu ville han gerne have, at jeg skulle skaffe ham et nyt, men det skulle gerne være et, der spillede en salmemelodi. Jeg lovede at gøre mit bedste, idet jeg dog tog forbehold med hensyn til salmen, da jeg ikke vidste om man kunne få en sådan, jeg skrev så til en forbindelse i København og bad om at få tilsendt et sådant spilleværk, helst med en salme. Nogle dage efter kom pastor Moe for at høre hvorledes det gik, og nu ville skæbnen, at posten lige havde bragt spilleværket ind ad døren, således at jeg endnu ikke havde fået det pakket ud. Da pastor Moe hørte

dette, blev han meget interesseret og ville absolut høre spilleværket med det samme for at få konstateret om det var efter ønske. Uden at ane noget ondt pakkede jeg det ud og trak det op, men jeg skal ikke nægte, at hårene rejste sig på mit hoved, da det stemte op med en dengang moderne revyviser, der begyndte sådan »Har du aldrig set mig nøgen«.

Pastor Moe kendte selvfølgelig ikke denne viser, hvis melodi forøvrigt var meget kvik, og han indskrænkede sig derfor til at sige: »Det er jo ganske vist ikke det, jeg havde tænkt mig, men De har vel ikke kunnet skaffe noget andet, og så må jeg jo helst beholde det«.

Læs videre side 35.

To milepæle i historien om Socialdemokratiet i Kolding

af redaktør Eskild Jørgensen

Socialdemokratiet i Kolding kan i august 1976 passere sin 90 årsdag, hvilket redaktionen af Koldingbogen har ønsket at markere gennem en artikel om partiets historie, der har berøringsflader til Koldings historie. Stoffet er imidlertid omfattende, og det er i overensstemmelse med redaktionen, at nærværende bidrag begrænses til enkelte perioder af historien.

Væsentlig er naturligvis selve begyndelsen, der skete i en urolig periode i Danmarks politiske historie. Det var i de såkaldte »provisorieår« i firserne, da ministeriet Estrup regerede i strid med folketingets flertal og Venstre og Socialdemokratiet stod sammen i kampen for at sikre den demokratiske frihed.

Der skal også gøres forsøg på at skildre en anden væsentlig periode, trediverne, en »midtvejsperiode« for socialdemokratiet i Kolding, der 1931 fyldte 45 år. Tredivernes krise og arbejdsløshed er et mørkt kapitel, som vi ofte ser tilbage på i den nuværende situation. Arbejdsløsheden var dog betydeligt større i trediverne og mere mærkbar, idet befolkningens modstandskraft var mindre end i dag, fordi der var store huller i datidens sociale sikkerhedsnet. I denne forbindelse bør dog nævnes, at der ved »Kanslergadeforliget« 1933 mellem socialdemokratiet, de radikale og venstre blev enighed om visse sociale fremskridt.

Politiske kampe i firserne

For halvfems år siden eksisterede der også et kontant samarbejde mellem Venstre og Socialdemokratiet, der var i åben kamp mod regeringen Estrup, skabt af Højre. På trods af folketingets flertal udstedte Estrup år

efter år provisoriske finanslove. Den deraf følgende uro i befolkningen blev bekæmpet af politiet samt det af regeringen oprettede gendarmerikorps. Regeringens modstandere, førende politikere i Socialdemokratiet og Venstre, blev idømt fængsels-

Majdemonstration i Østergade ca. 1900.

straffe. I litteraturen afspejles denne periode især i Henrik Pontoppidans novellesamling, »Skyer«, hvis udgave af 1905 er forsynet med billedet af en blå gendarm på omslaget!

Kampen mod datidens Højre prægede især Jylland og ikke mindst Kolding, hvor oppositionens førende talsmand, folketingets formand Chr. Berg, havde tilhørsforhold. Chr. Berg der var valgt af Venstre i Koldingkredsen, talte ved et møde på Stejlbjerg august 1886, hvor han blev hyldet af 35.000 tilhørere. Han var da stærkt medtaget vendt hjem fra et fængselsophold på tre måneder. Straffen var idømt ved højesteret efter at Berg havde talt mod regeringen ved et møde i Holstebro 1885. Mange arbejdere var med til at hylde Chr. Berg, der var arbejdernes talsmand under en stor lockout i 1885.

Trods tilliden til Chr. Berg havde arbejderne i Kolding dog også tilegnet sig Karl Marx' tese om at arbejderklassens frigørelse skal være arbejderne eget værk. I 1886 eksisterede der selvstændige socialdemokratiske foreninger i nogle større jyske byer. Tiden var inde til et initiativ i Kolding. Det syntes bl. a. to typograflæringer, H. J. Nielsen-Kolding, ansat på Bergs avis, Kolding Folkeblad, og Ditlev Thaanum. De var vidende om at typografernes formand, P. Hvidtfeldt, var socialdemokrat selv om han var medlem af venstres organisation i Kolding, Demokratisk Forening. De henvendte sig til Hvidtfeldt, der kunne fortælle, at en forening var under forberedelse.

Socialdemokratiet stiftes

Der blev søndag den 8. august 1886 holdt et møde på Højskolehjemmet, hvor pianofortearbejder T. V. Holst, en af Louis Pios samtidige, holdt en agitator-

risk tale. Han havde en god baggrund for sin harme over Estrup-regimet, idet han i lighed med Chr. Berg, havde været fængslet på grund af sin politiske virksomhed. I mødet deltog bl. a. redaktør Enevold Sørensen, Kolding Folkeblad og bankdirektør Busse, Kolding Folkebank, der ligesom andre af Venstres ledende mænd, indmeldte sig i Socialdemokratiet.

Der var enighed om oprettelse af foreningen og der blev indvarslet til en stiftende generalforsamling den 24. august hos murer og værtshusholder Grevsen i Blæsbjerggade. Til formand valgtes P. Hvidtfeldt og til bestyrelsen valgtes endvidere smed Due, snedker C. P. Feldt, blikkenslager C. Jensen og møllersvend H. C. Petersen. Ledelsens klassebetonede præg blev dog mildnet af, at man valgte bankdirektør Busse til revisor.

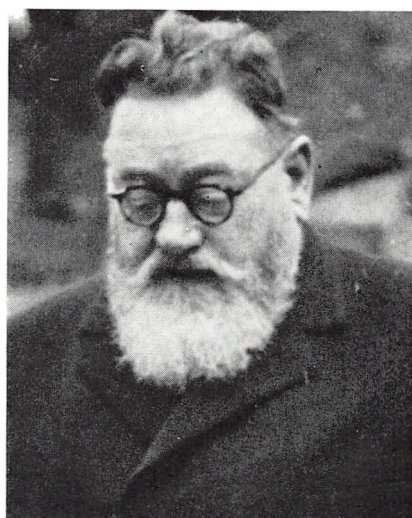
Umiddelbart efter foreningens stiftelse tog bestyrelsen initiativ til samling med den faglige front. Socialdemokratiet og fagforeningerne i Kolding oprettede Arbejdernes Fællesorganisation ved et møde den 3. september 1886 med P. Hvidtfeldt som formand. Fællesorganisationen og partiet repræsenterede den samlede arbejderklasse i Kolding og kunne samarbejde på mange områder, bl. a. vedrørende opstilling af kandidater til kommunale valg. Flere af de valgte tillidsmænd var repræsenteret i både socialdemokratiet og fællesorganisationens ledelse.

Knud Hansen i forgrunden

En af disse ledere var Knud Hansen, en stout ølkusk, der gennem et halvt århundrede udviklede sig til en førende skikkelse i Koldings arbejderbevægelse. Han var medstifter af Dansk Bryggeriarbejderforbund og blev dette forbunds vicefor-

P. Hvidtfeldt, Typografernes formand.

Borgmester Knud Hansen.

retningsfører, men hans hovedinteresse var det politiske område, især kommunalpolitik. Han kendte Kolding og holdt af byen. Det var en stor dag for ham, da han i en alder af 71 år blev borgmester. Det blev efter sigende spået af rektor Georg Bruun. Fra et klasseværelse på Almenskolen fik rektor øje på Knud Hansen, der kørte sin ølvogn. »Den mand der styrer hestene, vil komme til at styre Kolding by!«, sagde den gamle skolemand.

I sin bog »Vor Regering og Rigsdag« (1938) beskriver Gunnar Fog Petersen Knud Hansen således: »Det umiddelbare indtryk af Koldings borgmester er

Redaktør Søren M. Jensen.

Togfører M. Larsen.

noget tungt, elefantagtig ubevægeligt. Ansigtet er delvis skjult under et busket skæg. Stor og vægtig bevæger han sig langsomt med et grublende udtryk, som bearbejdede han med stort besvær et problem, ikke til at udrede! Denne karakteristikk bør dog suppleres. Knud Hansen kunne bevæge sig grublende, men var i virkeligheden en dygtig iagttager af mennesker og meget af det der skete i byen, når han gik sine lange spadsereture i byen og periferien. Ofte fik han visioner om kommende opgaver.

Knud Hansen blev i halvfem-

serne medlem af bestyrelsen for Socialdemokratisk Forbund og blev formand 1905. Han blev første gang opstillet til byrådet 1900, men hverken han eller de øvrige kandidater på den socialdemokratiske byrådsliste opnåede valg. Han var blandt de første, der blev indvalgt 1906 og samme år blev han opstillet til folketinget. 1903 blev han ansat som redaktør af »Kolding Social-Demokrat«. Da Knud Hansen 1920 blev valgt til medlem af folketinget, blev Søren M. Jensen medredaktør.

Indlemmelsen 1930

Organisatorisk skete der en ændring ved indgangen til trediveerne, idet Knud Hansen efter 27 års virke forlod formandsposten i 1929. Hans afløser blev Søren M. Jensen, der blev valgt på en generalforsamling den 28. november. Ved samme lejlighed blev togfører M. Larsen valgt til formand for agitationsudvalget, og en måned senere tiltrådte han bestyrelsen som suppleant. De nye kræfter i bestyrelsen havde en god støtte i Andreas Sørensen, der i 1924 havde været medstifter af DSU og kasserer i partiet siden 1928. Der blev lagt et solidt grundlag for den aktivitet, der kom til udfoldelse i trediveerne.

Den første opgave var medvirken til kommende strukturændring af kommunen ved udvidelse af kommunegrænsen i 1930. Søren M. Jensen, der en årrække havde været medlem af ligningskommissionen, blev medlem af den kommission der skulle forestå indlemmelsen. Købstaden havde i flere år været hæmmet i sin vækst på grund af gamle grænseforhold især mod syd. Det gav bl. a. problemer i skattemæssig henseende, idet de tilgrænsende kommuner havde lavere skatteprocent og blev anvendt som »skattely«.

Det gav en »ond cirkel«, idet købstadens skatteindtægter blev formindsket.

Ligningsprocenten var på et tidspunkt i tyverne 17,6, hvilket ikke bidrog til at mildne stemningen blandt modstanderne af indlemmelsen. Men der blev altså opnået en overenskomst, således at dele af Kolding Landsogn, Seest, Vonsild og Dalby kommuner blev indlemmet i købstadskommunen pr. 1. april 1930. Byrådsvalget var i samme anledning udskudt fra 1929 til 1930. Valget resulterede i syv mandater til socialdemokratiet, et ikke særlig strålende resultat, men mange lønmodtagere var slettet af valglisten på grund af skattestancer.

Det følgende valg i 1933 gav en fremgang til 10 mandater, der dog ikke blev flertallet af de 21 mandater. Valgt blev Knud Hansen, H. A. Hansen, M. Larsen, H. Soll (tidl. borgmester), P. Andersen, Aage Pedersen (Eling), Jens Andersen, Hans Petersen, Einar Christensen og H. Pippenbring. Forud for dette valg havde M. Larsen overtaget formandsposten, idet Søren M. Jensen trak sig tilbage 1931.

Han blev to år senere valgt til kredsformand, idet den hidtidige formand, Andr. Sørensen 1933 blev ansat som socialinspektør i Middelfart. Samtidig mistede partiet i Kolding Andr. Sørensen som kasserer.

Sejrsvalg 1937

Et stort 50-års jubilæumsstævne i august 1936 blev en stærk manifestation af Fællesorganisationen og Socialdemokratiet og det gav optakt til et energisk arbejde for at erobre flertallet ved byrådsvalget 1937. Udfaldet blev: Konservative 8, Venstre 2 og Soc. følgende 11 mandater: H. A. Hansen, S. M. Jensen, M. Larsen, Einar Christensen, P. Andersen, Knud Hansen, Jens

Andersen, Carl Gosmann, Hans Petersen, Anine Lind og Aage Elling.

Den socialdemokratiske byrådsgruppe konstituerede sig med den 71-årige Knud Hansen som borgmester, hvilket gav anledning til indkaldelse af en ekstraordinær generalforsamling, hvor gruppens disposition blev stærkt kritiseret. Det var ikke Knud Hansens kvalifikationer, der var uenighed om, men synspunktet var, at et yngre medlem af gruppen burde overtage den betydningsfulde post. Knud Hansen fungerede som borgmester indtil 1943, da han blev afløst af den konservative V. Juhl.

Som borgmester måtte Knud Hansen give afkald på sin stilling som redaktør og sit folketingsmandat på grund af aldersgrænsen. Søren Jensen blev af et kandidatudvalg og senere af partiet i Kolding og kredsen indstillet enstemmig til folketingskandidat. Imidlertid kunne den socialdemokratiske presses ledelse ikke give dispensation til, at Søren M. Jensen helt eller del-

vis bevarede sin stilling som redaktør samtidig med hvervet som folketingsmedlem. Derefter blev togfører M. Larsen indstillet som kredsens kandidat til folketinget. Han opnåede valg til folketinget 3. april 1939. Partiet i Koldingkredsen havde ved dette valg en tilbagegang på 134 st., og på landsplan mistede partiet 30.000 st. Partiets andel i stemmerne var 42.9 pct. mod 46.1 ved »Stauning eller kaos«-valget 1935, der var partiets højdepunkt.

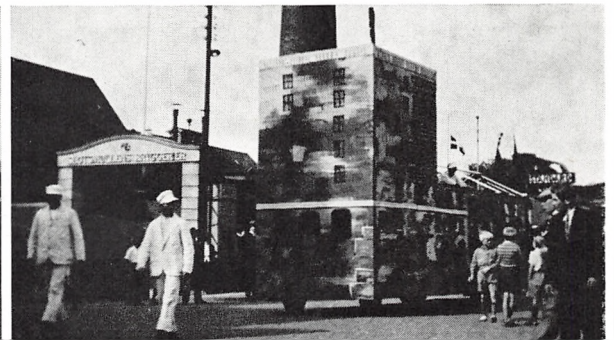
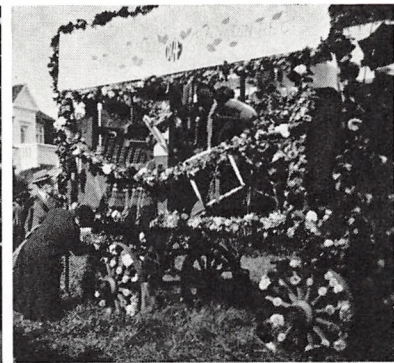
Hver tredje arbejder ledig

Arbejdsløsheden, der prægede trediverne, begyndte 1927, og kulminerede 1933–34. Først på året 1932 nærmede ledighedsprocenten sig 50 og for hele året var procenten 37,6. Der skete ingen væsentlig forbedring 1933. 1932 var der 1200 ledige i Kolding og 300 af de ledige havde opbrugt deres dagpenge. Ledigheden ramte især de unge ufaglærte som faglærte. Langvarigt ledige var henvist til offentlig forsorg, i første række Hjælpe-

kassen, hvis hjælp var skønsmessig. Unge ledige kunne få anvist 8 timers nødhjælpsarbejde om ugen for en betaling på 8 kr. Der var mange protestdemonstrationer mod byråd og hjælpe-kasse. Socialreformen, der trådte i kraft oktober 1933 var i høj grad tiltrængt og betød bl. a. forbedring af arbejdsløshedsforsikringen. På initiativ af den socialdemokratiske byrådsgruppe var der forinden gennemført særlige foranstaltninger for de unge ledige, der bl. a. fik tilbud om at deltage i kombination af arbejde og undervisning. Den sidstnævnte del forestod H. A. Hansen, senere skoledirektør, mens beskæftigelsen især omfattede realiseringen af Knud Hansens kongstanke, etableringen af Nordre Ringvej på den nedlagte Egtved-banes areal samt det store anlægsarbejde, der resulterede i den smukke bypark.

Hagekorsflaget blev fjernet

Trediverne var præget af politisk aktivitet, hvilket ikke blot drejede sig om indrepolitiske

Vognoptog i anledning af Socialdemokratiets og Arbejdernes Fællesorganisations 50 års jubilæum i 1936.

forhold, men også kampen mod den tyske nazisme. Ved 1. maj demonstrationen 1933 blev Hagekorsflaget revet ned fra det tyske konsulat på Haderslevvej, en begivenhed, der blev bemærket både her og hinsides grænsen. Da det røde Wien blev nedkæmpet i februar 1934, blev der på DSUs initiativ foranstaltet en aftendemonstration og et protestmøde.

I august 1933 var der et stort arbejderstævne i slotsgården, hvor bl. a. undervisningsminister F. J. Borgbjerg talte og dette møde formede sig som en protest mod fascismen i Tyskland og nazistiske tendenser i et af de danske politiske partier. Under Borgerkrigen i Østrig i 1934, da den demokratiske arbejderbevægelse blev nedkæmpet af kanoner, kørt i stilling mod Wiens arbejderkvarter, blev der på foranledning af DSU holdt en stor protestdemonstration i Kolding en februaraften. Demonstrationen samlede så mange deltagere, at der ikke var

plads til alle på »Alhambra«, hvor Knud Hansen og hans søn, Rasmus Hansen, der senere blev forsvarsminister, talte. Tilslutningen til DSU i Kolding var stor i trediverne, det gjaldt både den interne mødevirksomhed og agitationen udadtil. Der blev holdt anti-krigsstævner og anti-nazistiske stævner samt blev opført »Den Røde Revy«, der flere gange samlede fuldt hus på »Alhambra«.

Lokaleproblemet, der hæmmede DSU i tyverne, blev løst i trediverne, hvor DSU og DUI i fællesskab lejede nogle lokaler i en lagerbygning i Låsbygade. 1934 flyttede man til større lokaler i Borchs gård. Det bør nævnes, at fhv. opsynsmand Marius Jensen var primus motor med hensyn til at skaffe lokaler til de unge.

Trods alt sociale fremskridt

I tredivernes sidste år skete der en mærkbar nedgang i beskæftigelsen. Efter trediverne fulgte den tyske besættelse, der

satte en bom for mange aktiviteter, kulturelt og politisk. Den økonomiske depression og ledigheden blev bekæmpet i trediverne. Det skal huskes at der i »de fattige tredivere« også skete varige fremskridt. Nævnt er socialreformen, og desuden kan nævnes lov om ferie med løn 1936, samt boligstøtteleven, der i Kolding gav sig udslag i at Arbejdernes Andelsboligforening blev oprettet 1938.

Økonomisk demokrati blev der ikke talt så meget om som i dag, men visionerne havde man. Ved et socialdemokratisk sommerstævne 1930 på Alhambra nævnte LO's næstformand, Chr. Jensen, økonomisk demokrati som målsætning. »Der er tiltrængt en politisk lovgivning, der giver arbejderne adgang til bedrifternes ledelse, således at spekulanter ikke spiller bold med de danske industrier«. — Således lød ordene for 45 år siden, da vi gik ind i trediverne.

Import:

Textiler
Bailer-Twine
Parasoller
Bøjelig snegl
PVC dug
Presenningtilbehør

Fabrikation:

Presenninger
Byggetelte
Springmætter
Trampoliner
Presenninghuse
Siloer
Filterposer

Export:

Bailer-Twine
Filterposer
Siloer
Byggetelte

KLØVKÆRVEJ . SEEST . 6000 KOLDING . TLF. (05) 5210 55* . POSTGIRO: 16981
TELEGRAMADRESSE: PRESENCO . TELEX: 16600 fotex dk PRESENCO, KOLDING

BILLED STORM i Vejle amt

af bibliotekar
Inge Ladegaard

I begyndelsen af 1968 begyndte man inden for Danmarks Radio at gøre et arbejde med historiske film og billeder.

Arbejdet blev igangsat efter at Danmarks Radio havde købt tilbudte filmarkiver fra Politiken, kgl. hoffotograf Elfelt og Dansk Film Co. Det var et enormt materiale, der lå og ventede på at blive »reddet« og registreret. Redningen bestod i at få alt brandfarligt materiale, de såkaldte nitratfilm, kopieret på sikkerhedsfilm.

De film, Danmarks Radio har erhvervet, dækker perioden 1896–1910 og 1935–54. Fra tiden 1910–35 er der så godt som ingen filmdækning i dette arkiv. Derfor vil Danmarks Radio i samarbejde med lokale arkiver og museer foretage en landsindsamling af historiske film og billeder. Me-

get ofte ligger dette materiale hos private og hos forskellige myndigheder, og det skal helst reddes, inden det går til, og imens der stadig er nogen, der kan fortælle noget om indholdet.

Danmarks Radio er interesseret i at få lov at trække en kopi af de indkomne film. Selve originalen forbliver i landsdelen.

I 1971 arrangerede man så i Åbenrå i Sønderjylland en udstilling af billeder, der viste Nord-slesvig i hverdag og fest fra 1864–1920. Der vistest 2 film fra Genforeningen. Den ene dukkede op hos en marskandiser i hovedstaden, og den anden blev fundet i et cykelskur på Vesterbro i København.

Udstillingen var arrangeret for at få folk til at forstå, hvilke

værdier der ligger i de gamle billeder, og for at få dem til at tænke sig om, inden værdifuldt billedmateriale kastes væk, men tværtimod sørge for, at det afleveres til de bestående samlinger.

Siden da har der været billed- og filmindsamling i flere af landets amter, og til foråret kommer turen til Vejle amt.

Det er hensigten at arrangere filmforevisninger, billedudstillinger og foredrag af lokalhistorisk karakter så mange steder i amtet som muligt for på den måde at vække interessen for de gamle film og billeder.

Kampagnen vil starte i marts eller april og vil strække sig over 1 uge. I dagspressen vil De kunne læse om de forskellige arrangementer.

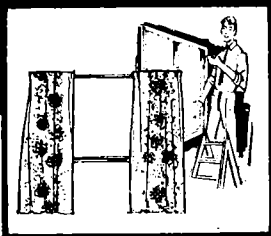

BENDIXEN BRILLER

SKØNHED TIL DERES HJEM

**ALT I
GARDINER
FRA A TIL Z**

Fagmanden er god at gæste:
Han har erfaringen og den fag-
mæssige baggrund, der mulig-
gør den bedste løsning på Deres
gardinproblem.

BRDR. IVERSEN gardiner
tæpper
MUNKEGADE 8 • KOLDING • TLF. (08) 52 8708

Sdr. Stenderup før og nu

*fhv. vejformand Viggo Jørgensen fortæller barndomserindringer
fra årene omkring århundredskiftet*

En dag kom en gårdmand fra Sdr. Stenderup ind på værkstedet i Låsbygade og skulle hente noget seletøj, og da min far hørte, at de manglede en sadelmager i Sdr. Stenderup, besluttede han at tage derud og drive sit håndværk. Det var jo et af de otte sogne, og der var mange store gårde, så der var nok at lave. Han lejede et gammelt hus, der hørte til gården Thygesminde, og værkstedet havde han nede i byen i en lille stue, han lejede. Det var jo sådan dengang, at vognene, der kørte med mælk til mejeriet, havde seletøj med fra de forskellige gårde, og så skulle han jo have værksted i nærheden. Omkring 1890 blev der bygget et hus hvor der skulle være pøgeskole og ansættes en lærerinde, og på loftet fik min far så lejlighed og værksted, mod at min mor skulle gøre skolestu-

en ren og have lærerinden på kost. Huset er der endnu, det er Sdr. Stenderup Brugsforening, som blev flyttet derned, efter at der var bygget en ny lille skole, hvor der nu er lærerboliger. Brugsen blev flyttet fra Gammelhjem, hvor en fru Ulldal var uddeler. Jeg blev født mens vi boede i skolen, det var 1895. Da skolen blev nedlagt og lavet om til brugsforening, flyttede min far over vejen, og lejede et hus, der ligger der endnu. Det er lige efter De gamles Hjem. Lige over for huset, på den anden side af vejen, lå der en stor branddam, hvor der er nu bygget et hus. Jeg var meget interesseret i den dam, men det var mig forbudt at gå derover.

Om vinteren løb de store børn på skøjter. Jeg var ca. 6 år dengang. En dag lavede jeg et par små brædder til, som jeg

bandt på mine træsko, og så sneg jeg mig over til dammen, for at prøve, om jeg kunne skøjte på dem. Det havde været tøvejr i flere dage, og isen var blevet skør, men jeg prøvede inde ved kanten. Pludselig blev begge ben væk under mig, og jeg skred ned i det kolde vand, men en kone, der kom på vejen, hørte jeg skreg, og alarmerede min far, som sad inden for vinduet i værkstedet, og han kom og fik mig op, inden jeg var kommet ind under isen. Jeg kom af tøjlet og i seng, og siden den tid kunne jeg holde mig fra dammen.

I 1902, samme år jeg kom i skole, vandt min far 2500 kr. på en kvart seddel i Klasselotteriet. Det var jo en masse penge dengang, og han købte da en byggegrund i byen, og byggede et hus; det kostede 4000 kr., og grunden 500 kr., så det var anderledes

MALERNES ANDELS SELSKAB

Riberdyb 1 - Kolding
Telefon 52 21 36

MAN ER ALTID
VELKOMMEN I
SPAREKASSEN

Sparekassen Kolding

priser dengang. Nå, men jeg kom som sagt i skole 1902. Det var en ny skole med 2 klasser, 1ste og 2den, og to ugifte lærerinder, som boede oven på klasserne. Jeg gik i 1ste klasse 1 år, og i 2den klasse 2 år, og så kom jeg op i den store skole, der lå ved kirken, som den gør den dag i dag. Der var to klasser, en tredje og en fjerde, og i hver af klasserne gik vi 2 år, og så var den skolegang forbi. I tredje klasse havde vi en lærer, der senere kom til Kolding Drengeskole. Han var en hård lærer til at slå, for en lille forseelse fik vi et par knaldende lussinger, men når det var en større affære, blev vi taget med op på hans værelse. Han var ugift, og boede oven på skolen. Der skulle vi stå på gulvet og bukke os med hænderne om anklerne, og så havde han nogle lange hasselkæppe, som han skar ude i hegnene, de var godt tørre, og så fik vi på den stramme buksesag en ti til femten slag, så det sved godt i enden, når vi listede ned ad trappen. Den gamle degn vi havde i fjerde klasse, havde også posthus at passe. Hver morgen kl. 8¹/₂ kom den kørende post fra Kolding med posten, og så forsvandt degnen ind på postkontoret. Vi var så sat til et eller andet, men der blev jo altid halløj når der var gået en tid. Så kom han farende ind i skolestuen, for de kunne jo høre os inde på postkontoret, og så skal jeg love for, at de der var først for hånden, fik en ordentlig gang tærsk. Han havde en tamp med et par knuder på, og det var med at bukke sig, for den ramte alle steder. Nå, han var nu en god degn, for når bare man kunne læse rigtigt, regne og skrive godt, så var han ikke så nøjeregnende med, om vi ikke vidste hvor en flod var, når vi havde geografi. Vi var jo alle småfolksbørn, og som han sagde, »I får jo ikke brug for

så meget udenlandsk«, og det kunne jo forsåvidt være rigtigt nok, for de fleste af os blev jo ved landbruget eller håndværk. Da jeg var godt 12 år, syntes min far, jeg havde godt af at komme ud at tjene en sommer, vi kunne blive dispenseret fra skolen fra maj til november mod en ugentlig skoledag »onsdag«. Vi var en 10–12 stykker, der kom ud at tjene, og jeg kom på en lille gård nede i Gl. Albo, hos en ungarl og hans søster. Jeg måtte op hver morgen kl. 4¹/₂ og så skulle jeg malke fire køer, da jeg fik det lært. Bagefter skulle jeg gøre stalden ren, og så når vi havde fået davre, mælkegrød, så skulle køerne ud på marken og tøjres. Senere skulle de jo flyttes og vandes i løbet af dagen, og der skulle hakkes roer og gøres rent i haven. I høsten skulle kornet bindes op og skokkes, og sådan var dagen besat med masser af gøremål. Manden var en hidsig krabat og der vankede tit en øretæve, men hvis søsteren var ved siden af, slap jeg, for hun var en god pige og kunne holde hans hidsighed i ave. Tirsdag aften når jeg var færdig med arbejdet, fik jeg lov at løbe hjem, for om onsdagen skulle jeg jo i skole. Det var vel nok dejligt at komme hjem til sin

mor, der vankede jo altid en godbid af et eller andet. I skolen sad vi mest og sov og undervisningen blev der ikke meget af. Degnen så gennem fingrene med hvis vi tog en lur, han vidste nok, at de andre dage var vi tidligt oppe, så han sagde ingenting til det. Jeg fik 30 kr. for de seks måneder, det var lønnen dengang.

Året efter jeg havde været ude at tjene, kom jeg op på gården Kathrinebjerg, som grosserer N. P. Stenderup fra Kolding havde købt. Det var en gård med 7 spand heste og 60 malkekøer, og der var en bestyrer på gården, der havde alle folkene på kost. Jeg var sådan en slags stik-i-rend dreng, og hjalp med alt hvad der faldt for. Der var meget eng til gården, og de høstede med le, og det var et flot syn, når 10–12 mand gik i rad og mejede græsset. Dengang blev der jo brygget gammeltøl, og det var stærkt og så var brændevin jo billigt dengang, 24 øre for ³/₄ liter. De havde nogle store lerdunke, kaldet »skæggemænd« der kunne tage 5–6 liter øl, men så kom de en fl. brændevin i og et pund puddersukker, og når den blev rystet godt rundt og sat ned i et vandhul så den blev kold, så var der ingen der sagde nejtak. Det hændte jo også, at

jeg måtte op i brugsen efter en ny fl. brændevin og hjem på gården efter mere øl, men det syntes jeg var sjovt for der vankede altid en femøre eller to til brystsukker.

Da høsten var forbi holdt grosserereren et ordentlig høstgilde. Han lejede forsamlingshuset »Dannevirke«, og det begyndte med suppe og steg kl. 2 om eftermiddagen, så senere fik vi kaffe og alle slags kager. Kl. 7 fik vi smørrebrød og der var øl og dram og en hel mælkejunge fyldt med gammeltøl. Der var Lomholdts orkester med 3 mand fra Kolding til at spille til dans, og festen fortsatte til kl. 5 om morgenen. Det var en begivenhed med så flot et høstgilde, og folk sagde da også, at et sådant gilde gjorde grosserereren populær.

Ja der er jo så mange ting man kunne skrive om, men lad mig nøjes med nogle eksempler: Året før grosserereren overtog gården, havde daværende ejer fået den første selvbinder til sognet. Før den tid høstede de jo med en maskine de kaldte aflægger. Den høstede kornet, og der var fire vinger som gik rundt og smed en stak korn ud så det passede til et neg, men selvbinderen kunne både høste og binde kornet med en slags høstbindegarn. Jeg kan huske, at da den

skulle gøres klar, og til at høste, var der så mange gamle mænd og koner og børn, der skulle se fænomenet, for der blev jo sagt, at den både kunne høste, binde kornet og skokke det, det var at sætte det sammen, men det sidste kunne den nu ikke. Folk var bange for at der ikke blev noget at tjene i høsten, som var den bedste tid af året. Min far var glad da selvbinderne kom igang, for de brugte nogle sejl af sejldug til at trække kornet op til bindeapparatet, og de gik tit i stykker, navnlig hvis de blev våde og så skulle de repareres, så far havde travlt i den tid, da sad han tit på værkstedet fra kl. 4 om morgenen til 10 om aftenen. Jeg tænker tit på hvor lidt folk fik for deres arbejde dengang. En malkekone fik 1 øre for at malke en ko, og hver malkekone havde ca. 20 køer at malke morgen og aften, så det var 40 øre om dagen, men det var nødvendige penge. Manden der gik ud som daglejer tjente 1 kr. om dagen og kosten om vinteren, og 1½ kr. om sommeren og så var arbejdsdagen 9 timer om vinteren og 10 til 11 om sommeren. Det var i det hele taget en fattig tilværelse for arbejdsfolk i disse år. Mændene gik tidligt om morgenen med kæppen i hånden og en mælkespand som de fik fyldt

med skummet mælk på gården hvor de arbejdede. De fik jo kosten, men om aftenen tog de deres brød i et tørklæde, og som regel fik de nogle stk. brød fra de faste karles ration, og så traskede de hjem, hvor børnene så fik deres andel af brødet og mælken. Brændet til at fyre med, samlede konen og børnene i statskoven, det var nedfaldne grene, som kaldtes »Trøjs«. Efter flere dages storm, var der gerne meget at samle, og der var mange grene på et lårs tykkelse imellem. Folk gav ingenting for at samle det, og når de så havde et par læs samlet sammen, lånte manden et par køretøjer på gården hvor han arbejdede, det var gerne om søndagen, og karlene der kørte hestene, ville gerne køre, for der vankede jo altid varme æbleskiver og kaffepuncher. Brændevin var jo billigt dengang, men den var jo ikke så stærk som nu, kun 7% eller 8% grader, så der kunne jo konsumeres meget inden folk blev fulde. Hvad angår tøjet til familien var det også småt. Manden fik som regel noget aflagt tøj af proprietæren og hvis noget ikke passede, blev det syet om til børnene. På fattiggården var der også nogle, der lavede lidt. Der var en krøbling, som vi kaldte Christen Hægtemager,

han lavede forskellige ting af ståltråd, som piskeris, musefælder, hægtespænder m. m., når han så havde lavet en portion, tog han dem på ryggen, og så krykkerne under armene, han kunne ikke støtte på det ene ben, så han hoppede af sted, og så fløj genstandene på ryggen op og ned. Det grinede vi børn jo af, men det var forkert af os.

I 1909 blev der bygget et elektricitetsværk i sognet, og det var en begivenhed, men det var dyrt at få lys indlagt, og min far var ikke med på det, så han fortsatte med sine petroleumslamper. De der havde fået lys, såsom bageren, skomageren med flere, skyndte sig at slukke når folk var gået, og det morede far sig meget over, han var jo fra den tid, hvor folk kun havde tranlamper, så han syntes, at petroleum var flot nok.

Som dreng var det en stor begivenhed, når der udbrød ildebrand i en gård eller et hus, og efter at gårdene havde fået elektricitet indlagt, brændte der flere gårde. Mange steder var kablerne lagt på udsatte steder, hvor fugten og vandet trængte ind, og så blev der kortslutning og så brændte det. Min far var brandkaptajn ved sognets sprøjte, og når der var brand blev der kimet med kirkeklokken selv om det var nat. Det var uhyggeligt. Vi boede kun 100 meter fra sprøjtehuset, og min far var altid første mand på pletten. Der kom så en karl med heste fra den nærmeste gård, og min far og murermesteren, der var strålemester kørte afsted alt hvad hestene kunne løbe.

Jeg kan særlig mindes en brand, en aften i januar måned. Der blev kimet med kirkeklokken, og det viste sig, at det var gården »Juhlsminde« på Varmark der brændte. Klokken var ca. otte om aftenen og det var sne og klingrende frost.

Min far var straks henne ved sprøjtehuset og fik låset op, og lidt efter kom en karl med et par heste, og da de var spændt for sprøjten, sad min far og strålemesteren op, og karlen kørte hestene. Jeg og en kammerat hoppede op bagpå sprøjten, vi sad bagved karret, så min far kunne ikke se os, og så fik vi en ordentlig køretur. Det var med at holde sig fast, for sneen var meget ujævn, og karlen kørte alt hvad hestene kunne løbe. Men lige som vi kom til gården, hoppede vi af, for vi var godt forfrosne. Det var en staldlænge der var ild i, og efterhånden kom der mange folk til, og de begyndte at vælte murene da taget var skredet. Tilbage stod der en stor skorsten, og nogle mand forsøgte at vælte den, og det lykkedes også, men desværre væltede den ned over en fyldt petroleumstønde, med det resultat at tønden eksploderede. Det var et frygteligt ildhav, og flere af de karle som var nærmest blev forbrændt og smed sig i sneen og skreg. Der var en fem til seks karle som var blevet forbrændt på hænder og i ansigtet, og de blev kørt på sygehuset i største hast. En af dem var en dreng på 15 år, og han havde ar i ansigtet hele sit liv.

Hvert år blev der holdt klapjagt i statsskovene, og så skulle de bruge nogle drenge til at hjælpe med til at klappe. Vi var gerne en 11–12 drenge der deltog, og vi blev fordelt mellem skovkarlene og skovløberne, og så gik vi i en lang kæde gennem hver afdeling og slog på træer og stammer med en tyk stok. Så sad skytterne på den anden side af afdelingen og skød vildtet når det kom farende ud. Det var et strengt arbejde at traske gennem krat og underskov, og daglønnen var en krone om dagen. Det tog to dage at gå skovene igennem. Lidt over middag spiste jægerne

deres frokost på Løverodde, og når de var færdige, fik vi hvad der var levnet, og det var noget godt smørrebrød de herrer havde med, så vi kunne nok gøre lyst i fadene. Der var jo heller ikke sparet på snapsene som de indtog, og jeg kan huske, at da frokosten var forbi, skulle vi gennem en afdeling, hvor der var mange rådyr, og da vi var kommet igennem viste det sig, at jægerne kun havde skudt et dyr, ikke fordi der ingen dyr var kommet, men de havde bare ikke kunnet ramme dem.

I 1910 da Sydbanen blev åbnet, betød det jo en vældig forandring for sognets beboere. Togene kørte en 3–4 gange dagligt, og bøndernes børn kunne rejse med toget ind til de højere læreanstalter i Kolding. Samtidig begyndte bønderne at dyrke sukkerroer, som blev sendt med bannen til saftstationen i byen, og om sommeren kunne koldingenserne tage med toget på udflugt til Skamling og Hejlsminde. Bannen blev som bekendt nedlagt efter anden verdenskrig, og nu besørger trafikken af rutebiler.

Ja det var lidt om hvordan udviklingen er skredet frem gennem 70 år. Jeg vil håbe for mit gamle fødesogn, at land- og byzonenloven må blive lavet om, så der kan blive bygget flere

H. DAUGAARD

INTERNATIONALE TRANSPORTER, SPEDITION og REJSEBUREAU

6000 Kolding

Speditionen oprettedes i 1915 og har i årene fra agenturet for DFDS udviklet sig til import og eksport med skib — tog — biler og fly.

Med H. Daugaard rundt i Europa — er et slogan, som firmaet lever op til og i rette forstand.

H. Daugaards kapacitet består foruden spedition, i en stor kørselsafdeling, den store HD Terminal og rejsebureauet, alle aktiviteter der gør sloganet „Med H. Daugaard rundt i Europa“ yderst aktuelt og virkeligt.

Den seneste udvidelse blev den store 3000 m² terminal på Kolding Sydhavn til opbevaring af stykgods for senere distribution. Terminalen råder over de mest moderne transport-hjælpemidler. På tegnebordet ligger udvidelsen af terminalen, som vil finde sted 1976.

I 1970 kom sidste skud på stammen idet man åbnede et rejsebureau i Østergade, hvor reservation til fly, tog, skib og hotel foretages; kort sagt, stedet hvor ferie og forretningsrejser m. m. kan ordnes.

huse i sognet, for ellers vil sognet sygne hen. Landbruget bruger jo ikke så mange folk mere nu de er mekaniserede, og industri er der jo ikke noget af, men sognet er jo et af de kønneste af de otte sogne, og hvis der boede flere folk i sognet, kunne de forskellige faciliteter bevares for fremtiden. Når jeg af og til tager ned på kirkegården, hvor mine forældre, søskende og min hustru ligger begravet, og hvor der også er plads til mig, mindes jeg alle de mennesker som boede i husene dengang, og som nu er borte.

Og hvad med fremtiden...

af arkitekt Klaus Vedel

Sdr. Stenderup hører til blandt de mere karakteristiske landsbyer i Kolding Kommune.

Byen har indtil i år, 1975, været placeret i landzone og har derfor ikke haft nogen egentlig byudvikling.

Borgerne i Sdr. Stenderup har ønsket en vis udvikling, og Kolding Kommune har nu udarbejdet en partiel-dispositionsplan samt en byplanvedtægt, som angiver retningslinier for den eksisterende og fremtidige bebyggelse.

Landsbyen som et funktionsfællesskab eksisterer ikke idag. De fleste arbejdspladser findes uden for i de store byer. Dette gælder også Sdr. Stenderup, men det er kommunens målsætning at stimulere det eksisterende service-niveau, bl. a. ved at der gives tilladelse til opførelse af ca. 5 huse årligt. Men derved vil Sdr. Stenderup også kunne blive en forstad til Kolding by, på samme måde som Bramdrupdam, Sdr. Bjært og Vonsild. Denne konsekvens kan ikke væ-

re ønskelig, og det nødvendiggør derfor en rolig og styret udvikling.

Sdr. Stenderup er den eneste landsby i Kolding kommune, som ikke er »ødelagt«. Den kan være en alternativ byform, en modvægt til de øvrige traditionelle parcelhuskvarterer, som mange finder kedsommelige i deres pænhed og mangel på andre funktioner end »at bo«.

Den romantiske tendens i tiden er netop affødt af den rendyrkede funktionalisme. Man opsøger de mindre byer og beundrer de trange gader, de smukke og opfindsomme haveanlæg, den karakterfulde bebyggelse eller de pyntelige huse. Disse tendenser viser, at der er et behov for at udforme bolig-miljøet anderledes, end man har gjort i den sidste menneskealder.

Tilbage til Sdr. Stenderup. Fhv. sognerådsformand F. L. Hansen har i 1933-34 skrevet en »Hjemstavnsbog«, som fortæller om Sdr. Stenderups historie. Oprindelsen til byens navn

går helt tilbage til år 800, da den hed Stenthorp eller Stendorp. Byen har set noget anderledes ud, end den gør idag. Smeden stak i 1807 ild på Stenderupgård, som desværre nu er nedrevet og ilden bredte sig hurtigt med vinden og lagde hele den sydlige halvdel af Sdr. Stenderup i aske. Det er årsagen til, at byen langs landevejen mere ligner en stationsby. Derimod vidner den nordlige del »Stenholt« om, hvorledes landsbyen har taget sig ud før branden. Om denne bydel skriver F. L. Hansen følgende:

»Stenholt, har til Dato bevaret Præget af ægte, gammel Landsbyidyl. Her er Bindingsværket i Bygningsstilen endnu det fremherskende, og hvis det var muligt, burde denne Bydel fredes i samme Skikkelse ud i Fremtiden, saaledes at Vejreguleringer og Opklustering af moderne Cementkasser til Boliger helt blev forbudt for derved at bevare denne sjældne Idyl af gammel Landsbykønhed for Ef-

terslægten. Kom igennem Stenholt en Foraarsdag, naar Hegn og Frugthaver staar i deres fejreste Blomsterpragt, eller kom en Dag hen i Højsommeren, hvor de velholdte Huse og Haver fryder Øjet ved deres samstemte Helhed, ja, selv en Senhøstdag, naar de stærke Farver fra den svindende Sommer blusser omkring Bindingsværksgavle og Tavl, kan det være en Oplevelse for den, der har Øjet opladt herfor. Det, der bl. a. gør Stenholt saa interessant, er de vekslende Højdeforhold, hvor-

paa Husene er byggede, Bydelen er lagt i en Slugt, hvorigennem en Bæk snor sig. I gamle Dage, da Landsbyerne formede sig, har vore Forfædre i mange Tilfælde netop lagt deres Boliger i en saadan Terrænfold, her var Læ for de barske Vinde og i Reglen let Adgang til Vand. Færdes man ad de smalle, bugtede Veje igennem Stenholt, har man de mest vekslende Udsyn, hist kigger man fra oven ned over Skorstene og mossede Straatage, og her ser man højt oppe Huse og Smaagaarde indrammede

af Haver og levende Hegn«.

Det er ikke tanken, at Sdr. Stenderup skal betragtes som et frilandsmuseum. Byen er en levende organisme og må naturligvis kunne tilpasse sig tidens krav. Men det er rigtigt, at der værnes om de værdier, landsbyen repræsenterer. Det er det byplanvedtægten tilstræber, den er dog kun et groft redskab, og hensigten med vedtægten kan kun gennemføres i et fortsat samarbejde mellem Sdr. Stenderups borgere og myndighederne i storkommunen.

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI A/S

L. Fuglsang & Sønner

Slotsgade 6-10 . Kolding . Telefon (05) 52 14 88

Bøger . Alle slags tryksager . Eget bogbinderi

Musikhandler Marcus fortæller erindringer

3. pinsedag

Når man nu ser den lille beskedne procession, der vender tilbage fra skydebanen 3. pinsedags eftermiddag, må vi gamle vel nok have lov til at sige »Ak, hvor forandret«. Medens selve livet derude vistnok forløber traditionsmæssigt når lige medtages, at hverken frokosten eller flagstangturen trækkes op med så kraftige linier nu som i gamle dage, så er til gengæld al tradition borte fra hjemturen, der dengang formede sig som en festlig afslutning på dagen hvori hele Kolding deltog. Man gik ikke som nu hjem ved højlys dag. Efter skydningens ophør blev skytterne derude og satte humøret endnu et par grader op ved et godt aftensmåltid. Imens var koner og børn, og som sagt hele byen stævnet derud, og så blev der danset indtil kl. 10, da musikken blæste til samling for hjemturen. Så drog man afsted hilst med de tre traditionelle. Forrest gik musikken, ikke som nu en 4–5 mand men et stort 12 mands orkester med hele den tyrkiske musik. Derefter kom to store dannebrogsglag. Det var før selskabet havde fået sin egen fane. Højt på et åg over skuldrene bar to mand den store sorte skive med den hvide plet, hvori kongeskuddet sad, så kom kongen og de øvrige rangspersoner, skytterne med damer og det brede publikum hvori ungdommen var talrigt repræsenteret. — Dengang betragtedes skydebanen ved Munkensdam som lig-

gende i Seest, i alle tilfælde langt uden for byen. På hele Seestvej fandtes der vistnok kun et hus, gartner Vejrup, det der endnu ligger så akavet med gavlent helt ud til kørebanen. Man følte sig på landet og tillod sig derfor allehånde løjer på hjemturen. Musikken spillede kendte melodier, både klassiske som »Herlig en sommernat« og moderne som »Der er ingenting så dejlig som en mån'skinstur« som alle sang med på.

Lige ved siden af musikken gik den lange skomager Ulrich Rosendahl. Hvergang musikken holdt op og trommen fortsatte, akkompagnerede han denne med et lille, ikke helt artigt ord, som han gentog i det uendelige i takt med trommen. Det var for resten det samme ord, som publikum gik på enden over, da det lød fra scenen i Pygmalion. Skønt byens bedste selskab også var med i processionen, syntes Rosendahls originale medvirken i orkesteret, ikke at forarge nogen, og han blev da også utrættelig ved indtil toget svingede ind i Søndergade. Ankomsten til torvet gik skydebrødrene op i Rådhusalen, medens mængden tålmodigt ventede nedenunder. Nu kom nemlig det bedste. Der skulle »følges hjem«. Endelig kom skytterne ud igen, og så lød parolen: Nu følger vi kongen hjem. Nu var det aldeles ikke ligegyldigt, særlig ikke for ungdommen, om kongen boede i Østergade eller yderst i Losbygade. Det gjaldt jo om at få det mest mulige ud af turen. Så drog man altså med musik i spidsen afsted til kongens bopæl, hvor der ofte var illumineret i alle vinduer. Der blev udbragt et leve for kongen og denne udbragte til gengæld

et leve for et eller andet. Så manglede det ikke, at der var en behjertet mand der råbte, »Skal vi så følge kronprinsen hjem«, og så gik det afsted, måske til den modsatte ende af byen, hvor de samme ceremonier gentoges. Hvis kongen ikke selv var aktiv skytte, fulgte man også med glæde skyttekongen hjem. Ja engang gik man så vidt, at man fulgte borgmesteren hjem. I sin takketales bad han nu deltagerne om at gå hjem, hver for sig, nu da klokken var blevet henv. 12. Så skilles man endelig, den dødtrette musik kunne pakke instrumenterne sammen. Det havde været en dejlig aften.

Mordet i Adelgade

En sen forårsaften i begyndelsen af firserne gik jeg sammen med pastor Lunddahl gennem Adelgade, da vi pludselig standsede udenfor konditor Borella der havde sit konditori i nuv. Kysters gård. Der lød nemlig nogle gennemtrængende skrig ud i den stille aften, og skrigene kom fra et menneske. »Det er overfald, måske et mord«, udbrød pastor Lunddahl og sprang op ad stentrappen til konditoriet og ruskede i dørhåndtaget, men døren var låset og skrigene vedblev. Med alle sine kræfter dundrede pastor Lunddahl nu på døren og endelig blev den åbnet på klem, og et kvindeligt væsen viste sig. »Hvad foregår dog her«, råbte præsten, »kan De ikke høre, at de overfalder et menneske derinde?« »Hys«, svarede væsenet, »det er fru Borella, der er i barnsnød«, hvorpå døren blev smækket i, og vi gik stille bort. Men nogle uger efter havde pastor Lunddahl den glæde at døbe konditor Borellas førstefødte.

Læs videre side 60.

Magister Sigvard Skov:

Dansen på Koldinghus

Artiklens illustrationer

er udført af Niels Wiwel til Eusebius Lichts lyriske epos

»Dramaet på Koldinghus«, der udkom i 1890

Sagn og saga ved at berette om kongers borge og rigets slotte. Det er ofte beretninger, man ikke kan måle efter med den kritiske historieforsknings strenge alenmål, såsom den verden, man der færdes i, ikke er de svundne virkeligheders, men poesien, digtningens, hvor andre love gælder, hvor menneskelige følelser tørner sammen i dramatiske situationer, der ofte har tragedien til følge. Et sagn af denne art er fortællingen om dansen på Koldinghus, historien om den unge adelsjomfru, lensmandens datter, der havde kastet sin kærlighed på en efter tidens standsforhold uværdig. Den strenge fader lod ungersvenden henrette i slotsgården, mens datteren var vidne dertil, hvorpå han lod tre højadelige, men forsmåede bejlere danse datteren ihjel, så hun udåndede netop i det vindue, hvor hun havde været vidne til sin elskers død. Sagnet er også knyttet til andre lokaliteter i vort land, og nogen mulighed for at knytte tragedien til bestemte navne foreligger ikke. Det er sagn og digtning, men hører med til den poesien, rosenranke, der slynger sig om det gamle slot.

Dansen på Koldinghus er nu nøje knyttet til Drachmanns navn. Men han er faktisk ikke den første, der søgte at udnytte sagnstoffet dramatisk. Historikeren Paul Læssøe Müller, der var født i Kolding, har fremdraget af glemselens støv et drama eller lyrisk epos af Eu-

sebius Licht. Forfatteren var egentlig farmaceut og havde en tid omkring 1890 været ansat på Kolding Løveapotek, uden at Arnold Hansen dog har fundet ham værdig til om-

Christine Rosenkrands

tale, da han skrev sin ellers meget fyldige skildring af dette apoteks lange historie. Licht havde ambitioner fra de banale salvekrukker til det litterære blækhuse, men uden større held. I denne forbindelse huskes han, fordi Holger Drachmann, som Læssøe Müller har påvist, må have kendt denne sin forgængers arbejde og set de muligheder, som sagnet bød. Tilknytning til Kolding havde Drachmann iøvrigt selv. Han havde gæstet byen flere gange og iøvrigt også besøgt Løveapoteket, hvor man havde andet end hostesaft at skænke for den tørstige skjald. Iøvrigt foretrak han Marielunds stille

idyl frem for slotsbankens forrevne murrester. I 1895 forelå Drachmanns »Melodramer«, og heri finder man »Dansen på Koldinghus«. Allerede i det følgende år, i april 1896, opførtes det første gang på det nu forsvundne Dagmar-teater. Det gjorde lykke, og hertil bidrog i høj grad Charles Kjerulfs indsmigrende musik. Komponisten havde iøvrigt gæstet Kolding året før sammen med digteren, så det går vel an at regne med inspiration fra selve stedet såvel i teksten som i musikken, men ellers er lokalpræget ikke særlig udtalt i skuespillet. Væsentligere var det for digteren at sætte kunstens adelskab op mod den fødte adels ringe forståelse for de værdier, der ikke kan måles og vejes. Man tager næppe fejl, om man her fornemmer digterens situation i det nye århundrede overfor det materialistiske borgerskab. Dog stærkere end idéindholdet virker stemningen, lyrikken, som altid hos Drachmann, uden dog at nå den festi-

Ingomar

vitas, som blandt Drachmanns dramer ene blev eventyrspillet »Der var engang —« beskåret.

Ændrede livsformer gjorde i århundredets begyndelse friluftspillene til yndede foreteelser. Man spillede i Dyrehaven ved København, i Århus og i Odense, så hvorfor ikke også i Kolding, hvor kulisserne var for hånden og en stemning anslået, som vel fulgt op nok kunne bære over stykkets svage sider og skabe en ganske særlig teateroplevelse.

I juni 1911 var tiden inde, og manden bag ideen var Henrik Malberg, der proklamerede, at det var første gang i historien, at man opførte et skuespil på det sted, hvortil digteren havde hen-

Jørgen Rosenkrands.

lagt handlingen. Premieren måtte derfor blive noget i retning af en verdensbegivenhed. Rollen indeholdt iøvrigt adskillige navne, der enten var eller senere blev velkendte i dansk theater. Henrik Malberg selv spillede narrens rolle. Johannes Poulsen, der havde iscenesat stykket, levedegjorde Jørgen Rosenkrands, lensmanden på Koldinghus, med megen myndighed og rungende stemme. Jørgen Fønss var den unge Strange med lyrisk varme og mandig skønhed. Derimod ser det efter anmeldelserne ikke ud til, at jomfru Kirstines fremstiller helt levede op til digterens lyriske normer. Det faldt i Olaf

Fønss's lod som den brutale Palle Galt at danse dødsdansen med hende. Det kan røbes, at også ved denne lejlighed var det

Mester Strange.

en sanger bag kulissen, der lagde stemme til den smægtende »Natten nu stunder —«. Skuespillet fik efter referaterne at dømme tre vellykkede opførelser, selv om en lirekasses »Dollarprienssetoner« fra en luftgynge på havnen undertiden bragte disharmoni i den romantiske stemning. Men trods dette succes.

Det er forståeligt, at man også senere har søgt at lade den historiske stemning i slotsgården og lyrikken i Drachmanns drama forene sig og gerne med held, om den lunefulde danske sommer har villet yde sin medvirkning.

For 25 år siden eksisterede amatørselskabet »Kota« som et meget levende kompagni under daværende trafikassistent Andersens inspirerende ledelse. Man gik ikke af vejen for Shakespeare, men kimsede heller ikke ad Drachmann. Hvis det er sandt, at leg, som det siges, er kulturens kilde, var Andersens actører meget kulturelle. De mere levede end spillede de roller, de havde fået tildelt, og morede sig med prøver og pauser og prøver igen langt ud over, hvad der skulle synes dramaturgisk nødvendigt. Men de more-

de sig, og de glemte ikke, at de var amatører. Forestillingerne blev utvivlsomt så gode, som man kan forlange af ikke-professionelle, og det er helt givet, at de gjorde lykke. Det svage punkt var økonomien. Theaterdrift, også amatørteater, er vel en form for hazard, og de kulturelle budgetter, der burde kunne hjælpe, var betydelig magrere dengang end nu.

En væsentlig udgift var instruktionen, for Jørgen Andersen havde helt rigtigt set, at den måtte være professionel, om spillet skulle lykkes. Og en instruktør kan netop med »Dansen« tage sig adskillige friheder og lægge skiftende vægt på forskellige af stykkets aspekter. Der er ingen tvivl om, at man ved den første opførelse og vist også de følgende lod lyrikken bære stykket. Men tider skifter. Den seneste udgave var af en barskere karakter. Henrettelse for åbent tæppe er af en anden virkning end den forstummede serenade og det dumpe øksehug bag scenen.

Ved den første opførelse af »Dansen på Koldinghus« fremhævedes det som noget ganske særligt, at spillet foregik på det sted, hvortil forfatteren havde henlagt handlingen. I dag kan man vist vanskeligt tænke sig dette drama spillet med den rette effekt andre steder end netop i slotsgården på Koldinghus.

Fru Karine, salig Holgers.

Det kan koste dyrt at handle overilet!

-tal med os, før De handler

I Sparekassen træffer De folk med økonomi som speciale. Fagfolk, som ved, hvordan man får mest muligt ud af pengene. Og det giver Dem chancen for at gøre en bedre handel.

Her er et godt tilbud til de mange, som har planer om at sælge

**økonomi
service**

**Før De
handler
Køb &
salg**

Byggegrund.
Parcelhus.
Om- og tilbygning.
Fritidshus.
Ejerlejlighed.
Før De skriver
under på:
Slutteddel.
Skøde.
Pantebrev.

eller købe hus, grund eller ejerlejlighed: Som en hjælp kan De nu i Sparekassen få en helt ny form for »håndbog«, som punkt for punkt fortæller, hvad De - som sælger eller køber - skal være opmærksom på, når De handler. Hertil kommer den rådgivning, Sparekassens medarbejdere kan give, derfor:

 SPAREKASSEN

Før De handler...

 **SPAREKASSEN
SYDJYLLAND**

Vi klarer alt - overalt

SNEDKER- OG

INVENTARARBEJDE

NYBYGNINGER

REPARATIONER OG

OMBYGNING UDFØRES

als **Johs. Christensen**

Inventar- og bygningsnedkeri

Skamlingvejen 2 . Tlf. 52 30 70

Kolding-typografernes 100 år

af faktor Otto Thaarup Rasmussen

Koldings første fagforening så dagens lys for 100 år siden, da byens typografer sluttede sig sammen for i fællesskab at varetage fagets interesser. I de 100 år, der er gået siden dannelsen af denne første fagforening, er der sket en rivende udvikling i vor by på både det faglige, politiske og kulturelle område. Ingen af dem, der var med for 100 år siden, drømte vel om, hvilken betydning deres initiativ ville få for den højnelse af koldingensiske arbejderes arbejds- og levevilkår, der vittelig har fundet sted gennem årene.

I anledning af Kolding-typografernes 100 års jubilæum skal her i korte rids gives et billede af afdelingens historie:

Torsdag den 10. juni 1875 holdtes et møde med byens typografer, og her stiftedes en forening, der fik navnet »Typografia«, med samtlige byens typografer (10) som medlemmer. Også principalerne var indbudt til mødet, og der var mødt to af dem. Disse mente dog ikke, at en forening var påkrævet, men ville typograferne danne en sådan, så blev det deres sag, men principalerne ville ikke være

med. Derimod ville de to principaler gerne have lov til at give en bolle punch. Det fik de lov til, og da den var drukket, og de to herrer var gået, fortsatte typograferne mødet, hvor der bl. a. valgtes bestyrelse.

Det viste sig hurtigt, at der var grokraft og grøde i den lille forening, selv om der ganske naturligt ind imellem var mange skuffelser, men foreningen arbejdede ihærdigt og skabte da også resultater gennem et målbevidst arbejde af de ledende folk, og det animerede til øget indsats og gav inspiration til andre faggrupper om dannelse af faglige foreninger.

Koldings typografer har gennem årene interesseret sig for andet og mere end de rent faglige problemer, selv om der var nok af dem. Efterhånden som afdelingens medlemstal voksede, dukkede der flere »aflæggere« op. Den første, der kendes, er sangkvartetten »Grafia«, og i 1898 hører man om en sangforening af samme navn. Der har været dannet selskabelige foreninger, diskussionsklub og et »Gutenberg-orkester«.

I nyere tid stiftedes i 1919 typografernes lokalsygekasse for at bøde på de den gang meget små sygeunderstøttelser. Udviklingen har glædeligvis ført med

*Typografer
antagelig omkring 1890–1900.*

Medlemmer af sangforeningen »Grafia«, der nævnes første gang i 1898.

sig, at behovet for lokalsygekassen ikke længere er til stede. Nævnes skal også initiativet med oprettelse af typografernes stiftelse i Søgade. Denne skønne bygning med 7 lejligheder indviedes i juni 1955.

Som det vil fremgå af ovenstående har typografernes Kolding-afdeling gennem de 100 år ydet et vægtigt bidrag først og fremmest til højnelse af deres fagfællers levevilkår, men typograferne har også været banebry-

dende i arbejdet for at samle den øvrige koldingensiske arbejderstand i faglige foreninger.

Det skal i denne forbindelse nævnes, at det var en typograf, Peter Hvidtfeldt, der i slutningen af forrige århundrede tog initiativet til stiftelse af arbejderne fællesorganisation, der i dag kendes som en væsentlig faktor i byens faglige islet. Iøvrigt har typograferne N. Chr. Andersen og Bent Rasmussen (nuv. viceborgmester) i perioder været virksomme formænd for fællesorganisationen.

Der er grund til at hædre de pionerer, der for hundrede år siden under vanskelige vilkår skabte den første fagforening i Kolding, og hvis initiativ var en væsentlig forudsætning for skabelsen og videreudviklingen af den fagbevægelse, der i dag anerkendes som hørende naturligt med i det mønster, der tegner vor by.

**Alt til
HUS**

**HOBBY
HAVE**

Rosa Cederholm:

Rosamin

En pige af folket fortæller

(Gyldendal 1975)

Forfatterinden fortæller i bogens sidste afsnit om sin tid i Kolding 1903-1904:

Så kom jeg da til Industriforeningen i Kolding. Dens lille runde hyggelige restauratør blev aldrig kaldt andet end »Kuglen«. Dengang var Kolding kun en lille provinsby, og det var i Industriforeningen det hele foregik. Teatersalen lå på første sal bag klublokalerne, og nede i stuen lå Teatercafeen med sin gammeldags hygge og fortrolige atmosfære. I det første lokale, hvor buffeten var, var der mange små borde langs væggene og inde på midten det store runde stambord. Lokalet, der lå bagved, var noget større og lidt langagtigt, med mange vinduer, og her stod der borde ved hvert vindue, med sofaer på hver side adskilte af halvhøje trævægge, som små båse til fortrolige samtaler og rendez-vous.

Til hverdag kom ved 7-8 tiden om aftenen byens spidser — byrådsmedlemmerne — det var store stoute folk som nød stor anseelse. P. A. Hansen, den store trælasthandler, tømremester Jens Jensen og andre, men først

og fremmest gamle, rare smedemester Georg Møller. Han var stor og bred som en bjørn, hans hoved med de grånende lokker, let bøjet, fordi han altid kiggede over brillerne. »Good evening«, sagde han altid, når han trådte ind i cafeen, og hans øjne søgte altid hen til mig bag disken. Jeg smilte til ham, den gamle riddersmand havde som regel et stykke chokolade med til mig. Så satte de sig om stambordet og spillede whist. Jeg så interesseret til, når de med deres snapseglass i hånden skiftede plads. »Forhånd og baghånd bliver siddende«, sagde Georg Møller, og kiggede hen over brillerne til mig.

Når han skulle hjem om aftenen, tog han vor meget lille piccolo, Marius, og stillede ham på en stol, så hentede han sin store kavaj og gav Marius den. Den stakkels dreng sank næsten i knæ, når han hjalp ham i den. Når de andre byrådsmedlemmer var færdige og skyndede på ham, svarede han dem ikke. Først når han med hatten i hånden havde trykket min hånd til godnat, sjokkede han som en stor bamse efter dem.

Hans frue var lige så elskelig som han. Hun var en høj, moderligt udseende dame med snehvidt hår. Første gang hun var der, det var en teateraften, tog han hende om skuldrene, og

førte hende hen til mig, »Du må hilse på det unge København, der har forvildet sig her over til vores gamle by,« sagde han, »og så må du sende vore papirer ind til skilsmisse«. Hun lo og rakte mig hånden: »Bryd Dem ikke om, hvad min gamle brumbasse siger, mit barn«, og hendes smil var så varmt. Jeg var så glad og let om hjertet ved den gamle dames venlighed. En tanke strejfede mig — sådan en mor og et kærligt hjem, hvordan ville det være. Jeg som var så underlig rodløs, som en »skrædder« blæst af en mælkebøttestilk, der fløj for vind og vove.

Hver aften kom også byens borgmester Schiørring, en fin, gammel herre. Jeg bestilte hans the russe, så snart jeg så ham. Han var vanemenneske, sad altid ved samme bord og drak kun the russe. Efterhånden måtte jeg gå frem til ham fra disken og servere den for ham, ingen uden mig, var jeg optaget, ventede han. Jeg skulle også kredense den for ham og drikke den første mundfuld, og så drak han der, hvor jeg havde drukket. I begyndelsen smilede de andre gæster ad det, men efterhånden blev det bare en selvfølgelighed. Hvorfor han gjorde det, kunne jeg ikke rigtig definere, i mine øjne var han en »rædsom« gammel mand, og på den anden side skete der jo heller aldrig andet.

Offentlige mindesmærker, skulpturer og anden udsmykning

af sekretær Charles W. Jensen

foto: Mogens Hansen

Lægger man mærke til byens mange mindesmærker, skulpturer o. l. — bortset fra de allernyeste — eller er de gået ind som et led i helheden, som man nok ser, men alligevel ikke registrerer i enkeltheder?

Her skal gøres et forsøg på at skildre nogle af de mest markante ting og iøvrigt henvise til efterfølgende mere kortfattede liste.

Alle koldingensere og mange besøgende kan ikke undgå at lægge mærke til »Herkules«, som i 375 år har knejset højt på den gamle kongeborg »Koldinghus«. Han er 220 cm høj og den eneste tilbageblevne af ialt 4 »kæmper«. Tidligere blev figuren skildret som grov, men smagen har siden ændret sig, så det vil man næppe sige i dag. Herkules var ikke beregnet på at ses tæt på, men nede fra borgbanken eller på længere afstand. Tæt på ser han noget sammenpresset ud, men nedefra høj og slank. Virkemåden er jo kendt fra fotografiske tricks. Han er forsynet med karakteristiske og sjove enkeltheder f. eks. fjerbusk på hjelmen (som også har ørebeskyttere), på god spejdermaner et sammenrullet tæppe over brynjen, halvlange støvler samt krøllet fuldskæg, som nu atter er på mode.

Man er ikke sikker på billedhuggeren, men alt taler for Claus Lauridsen (Nicolaus Laurertsøn), som jævnfør Chr. IV's omhyggeligt førte dagbøger udførte mange arbejder såvel på slottet som andre steder, bl. a. døbefonten i Nicolai kirke, som

han fik 40 daler for, og hvori en halv snes generationer koldingensere er blevet døbt.

Han var også billedskærer og arbejdede tillige for borgerne i Kolding, hvor han havde en gård. Der er derfor en vis sandsynlighed for, at han har udført de fine udskæringer i bindingsværket på den smukke Borchs gård fra 1595 på Axeltorv. Kig

engang på den — morgen eller aften, når sidelyset giver de rette skygeeffekter i bladranker og vingede englehoveder, hvoraf ikke to er ens.

»Uffe« i Byparken udmærker sig hverken ved fuldskæg eller flot uniform, men så meget mere ved legemspragt og parathed. Annemarie Carl-Nielsen (Bro-

dersen), som er født på Thygesminde i Sdr. Stenderup, havde da også flere modeller for at opnå et godt resultat: hovedet er umiskendeligt ægtefællens (Carl Nielsen), kroppen er fra en professionel model og benene fra en ung lærer (som iøvrigt senere kom til Kolding).

Mindesmærket ved Staldgården for modstandskampen 1940–45 er udført af Povl Søndergaard 1951 i dybt granitrelief og med tekst af Hans Hartvig Seedorf. Hvis man sammenligner dette monument med minderelieffet på nordsiden af Nicolai kirke (udført af Andreas Poulsen i bronze 1866), vil man kunne finde en vis lighed (og et tilbageblik til ældre religiøs kunst), men medens motivet fra gadekampene i Kolding i april 1849 viser en stærk national heroisme, er Søndergaards skildring af en frihedskæmpers død mere vemodsfuld og medmenneskelig, men begge relieffer siger noget om det tidsbestemte i en kunstners arbejde.

Når vi nu er ved døden, er der grund til at nævne nogle meget forskellige, men talende mindesten. På den gamle kirkegård er der en ejendommelig gravsten: en prisme med en kugle på toppen og stående på en stor rektangulær stenflade. Den er sat over borgmester Hans Jung 1726–1818. Han var far til 16 børn og fik efterhånden samtlige embeder i byen, der dog kun var på ca. 1200 indbyggere, byfoged, postmester, toldkontrollør og herredsfoged.

I Byparken er rejst en stor na-

tursten forsynet med byvåbnet i bronze som minde om en anden borgmester Knud Hansen 1866—1952, som sad i byrådet i 37 år og i folketinget i 17 år. Han startede som ølkusk og blev siden redaktør, folketingsmand m. v. Placeringen skyldes, at By-parken er hans idé.

På Søndre Kirkegård har Johs. C. Bjerg rejst en smuk sten over sine forældre. Et relief i klassisk stil viser to gamle mennesker blive modtaget af en høj, kraftig engel med glorie og store vinger. Der er andre gode og smukke mindesmærker på kirkegårdene i Kolding, men Bjergs er i en klasse helt for sig.

Samme billedhugger har ved Kolding tekniske Skoles 75 års jubilæum udført en bronzeherme med portrætbuste af teglværksejer og murermester I. A. Hansen, et meget markant og imponant hoved i overstørrelse, men her vises blot en lille detalje fra den høje hermes forside, et relief af en teglværksarbejder gående med en såkaldt håndstryger. En arbejder kunne fremstille 4000 håndstrøgne sten om dagen.

Af andre mindesmærker må naturligvis nævnes Chresten Bergs på Banegårdspladsen, som er lavet af Rasmus M. Andersen 1906. Det siger noget om denne dygtige og uforfærdede politi-

kers omdømme i befolkningen, at der var 30.000 til stede ved afsløringen. Berg havde jo nær tilknytning til Kolding, hvor han var lærer og var bl. a. medvirkende til Folkebibliotekets oprettelse. Han var vestjysk bondesøn og levede 1829—91. Hans kone var fra Egeland ved Starup.

Til slut skal nævnes nogle af de nyeste og derfor stærkest diskuterede ting. I Slotsgade mellem de to pengeinstitutter er 1973 opført et springvand forsynet med en lille paraplygruppe i bronze af Gunnar Westman (som oprindeligt var sølvsmed). Gruppen er charmerende og livlig, men er vel lige lille nok (42 cm høj) til at gøre sig gældende netop dette sted.

For at få styr på den mængde plakater, der tid efter anden klæbes op både her og der, fik byrådet den gode idé at bede den dygtige guldsmed Bent Gabrielsen-Pedersen om at lave en plakatsøjle, som så blev udført i beton og opstillet på Axeltorv 1974. Ikke alle kan lide den, men den passer glimrende til sit formål og er smukt udformet. Glem alle skældsordene og gå stille og roligt omkring den og nyd de høje, plane formers gliden over i hinanden. En velovervejet funktionel skulptur.

På Havnepladsen er 1974 rejst en jernskulptur af Hans August Andersen. Han kalder den simpelthen »Havnen«, symboliseret ved to hverdagsting: et anker og en sjækkel (d.v.s. samlede mellem anker og kæde etc.). En stærk og god ting.

Ved omdannelsen af gennemfartsvejen fra Banegårdspladsen til Nordre Ringvej skete der nogle ændringer ved Slotssøen, som vel hos enkelte vakte modstand, bl. a. en dejlig spadsere sti langs søen ad den nye Slotsøvej og en stor, flisebelagt plads ved Fredericiagade, som er ble-

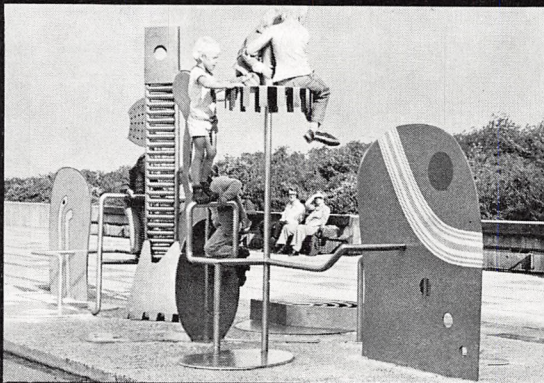
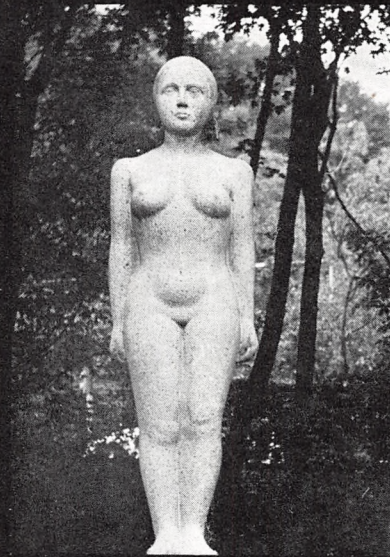
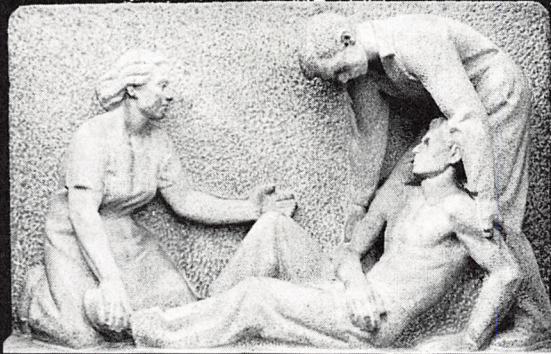
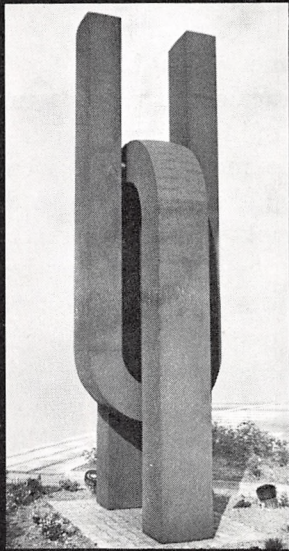
vet en yndet solplads for voksne og børn.

På denne plads blev der i 1973 anbragt en kravle-skulptur i rustfrit stål af Egon Fischer i samarbejde med DDMM. Denne har mødt megen modstand, men vel nok på nogle forkerte præmisser, nemlig prisen og begrebet kunst.

Disse sjove former, udført i vor tids bedste og dejligste materiale, rustfrit stål, tjener et praktisk formål på samme måde som plakatsøjlen på Axeltorv, altså en funktionel skulptur.

Prøv at holde øje med den, når der er børn i nærheden — de kan ikke holde sig fra den, men skal prøve den på alle leder og kanter — det er netop det, der er meningen.

Kortfattet liste over mindesmærker, skulpturer og anden udsmykning i Kolding

*HANS AUGUST ANDERSEN 1926—
»Havnen« 1974, jernskulptur på
Havnepladsen (sjækkel og magnet)

RASMUS M. ANDERSEN 1861—1930
»Chresten Berg« 1906, bronzeskul-
ptur på Banegårdspladsen
»Otto Vaupell« 1900 — portræt-
medaljon i bronze, Slotshaven

OTTO BACHE 1839—1927
»Husarangrebet på de tyske skanser
23/4 1849« 1899. Oliemaleri,
Rådhuset

THORVALD BINDESBØLL
1849—1908
»Butiksdør for guldsmed Holger
Kyster«, skåret af billedskærer Aage
Hansen hos A. L. Johansen,
Adelgade 8

*JOHS. C. BJERG 1886—1955
»I. A. Hansen« 1929 — bronzeherre
med portrætbuste og relief, Teknisk
Skole
»Skildpaddens Amarin« 1931,
bronze, Slotsallé, springvandsfigur
til »Elskovskamp« 1921—22
»Marts« 1955, kunstsandsten,
Byparken
»Gry« bronze, skænket 1956, ved
Domhuset
Gravsten i fladt relief i klassisk stil,
over forældrene, Søndre Kirkegård

EGON FISCHER 1935—
»Kravle-skulptur« 1973, rustfrit stål
(sammen med DDMM),
ved Slotssøen

LORENZ FRØLICH 1820—1908
Tegning til mindesten over Carl
Ploug 1899, Slotshaven

*BENT GABRIELSEN-PEDERSEN
1928—
»Plakatsøjle« 1974, funktionel
betonskulptur, Axeltorv

NIELS GRØNBECHE 1907—
Vægmalier 1948 (gl. trykkeri, biblio-
tek før og nu, læsning i hjemmet)
Kommunebiblioteket, Fredericiagade

*NIELS HANSEN-JACOBSEN
1861—1941
Portrætmedaljon af dr. med. vetr.
J. J. Schmidt, 1926, Kongebrogade

*KARL GUSTAV HANSEN 1914—
Kvinde slebet i teglsten, opr.
Mazantigade, nu Hejmdalsvej 5

*THOMAS HANSEN 1879—1948
»Arvågenheden, Sandheden, Retfær-
digheden, Straffen« 1921, sandsten,
Domhuset
»Flid og sparsomhed« 1927, bronzes-
kulpturer på Kolding Købmands-
skole
»Kain« — fransk kalksten, Byparken

*KRÆSTEN IVERSEN 1886—1955
Glasmosaikker i Sct. Nicolai kirkes
kor, 1950

*ELISE HEIDE JØRGENSEN 1924—
»Siddende pige« 1953, bronze, fore-
visningshaven ved Sct. Jørgens
Hospital 1956

*THOMAS L. JØRGENSEN 1913—
»I østen stiger solen op« 1960/65,
keramikfrise, Kolding Købmands-
skole
Vægmalier på klassegang 1965,
Kolding Købmandsskole
»Vækst« 1966, gran, Dyrehavevej 38

AUGUST KEIL 1904—
»Svømmepige«, granit, Byparken

*CLAUS LAURIDSEN (Nicolaus Lauerstøn) omkring 1600
»Herkules« 2,2 m høj, Kæmpetårnet Koldinghus (af opr. 4 kæmper)

*CARL MARTIN-HANSEN
1877–1941
Mindesmærke for Carl Ploug 1899, Slotshaven (se tillige »Griffenfeld« 1922, Slotskirken)

TH. MØLLER
Mindetavle for gadekampene i Kolding, opsat 1899, bronze, Helligkorsgade 5

*ANNE MARIE CARL NIELSEN
født Brodersen 1863–1945
»Bachusbarn med druer« 1898, bronze, Rådhushaven (støbt meget senere)
»Lazarus opvækkelse«, marmortympanon, Kristkirken
»Uffe«, støbt i bronze 1932, Byparken

ANDREAS PAULSEN 1836–1915
»Kampene i og ved Kolding 20. og 23. April 1849« bronze, 1866, Sct. Nicolai kirke

*EJNER PETERSEN
byvåbnet i stukkatørrarbejde anbragt sammen med en kanonkugle fra 1849, Klostergade 13 (pyntes med blomster om sommeren)

*ERNST PETERSEN 1883–1953
stiliseret byvåben til kobberskjold 1924, udhamret af Niels Petersen, Rådhuset

*NIELS PETERSEN 1888–1968
»Tyren« 1939, udhamret i kobberplader, Exportmarkedet, Havnen

ERIK POULSEN 1928–
»Kvinde med barn« 1966, bronze, Brændkjærgade/Agtrupvej (AAB-husene)

*ANTON SCHRØDER 1893–1965
To oliemalerier i byrådssalen Kalkmalerier (byprospekter) på Domhuset
Oliemalerier i festsalen på Gymnasiet 1943 (to store endemalerier og en række mindre felter på væggen)
Oliemaleri på Sdr. Vang skole

POVL SØNDERGAARD 1905–
Granitrelief 1951 – mindesmærke for frihedskampen 1940–45, tekst Seedorf, ved opgangen til Staldgården

GUNNAR WESTMAN 1915–
»Paraplygruppen« 1973, bronze, i forbindelse med springvand, Slotsgade

UKENDTE (eller ikke identificerede) kunstnere

Helleristning (skibsbillede) bronzealderen, Slotsgården

Tavle på Sct. Nicolai kirkes gravkapel (opr. på benhus) 1591

Træskærerarbejder på Borchs gård 1595

Gravsten over borgmester m. m.

Hans Junghans, gl. kirkegård

Relieffer af tidl. bygning, bronze,

Landmandsbanken, Slotsstræde

2 m høj mindesten prydet med bronzechakot 1899, for angrebet på de tyske skanser 1849, Fynsvej ved Mindevej

Byvåben, bronze, på mindesten over borgmester Knud Hansen, Byparken

* født i eller med nær tilknytning til Kolding by og opland.

BØGER om Kolding

er altid gode gaveideer, også til venner i udlandet. Vi ordner gerne forsendelsen for Dem.

ELIASSENS KOLDINGBOG

bd. I hft. kr. 55,00
ib. kr. 75,00

ELIASSENS KOLDINGBOG

bd. II hft. kr. 75,00
ib. kr. 105,00

LUFTFOTOGRAFI over Kolding by

Juletilbud KUN kr. 10,00

Husk også vore andre gode gaveideer som:

GLOBER.. FOTOALBUM.. PRIVATE PAPIRER.. og LOMMEREGERNE..

MUNK

**BØGER PAPIR
KONTORARTIKLER**

HELLIGKORSGADE 5 . 6000 KOLDING . TLF. (05) 52 03 76*

Sognepræst Anker Sølling skriver om

Sct. Nicolai kirkes restauration

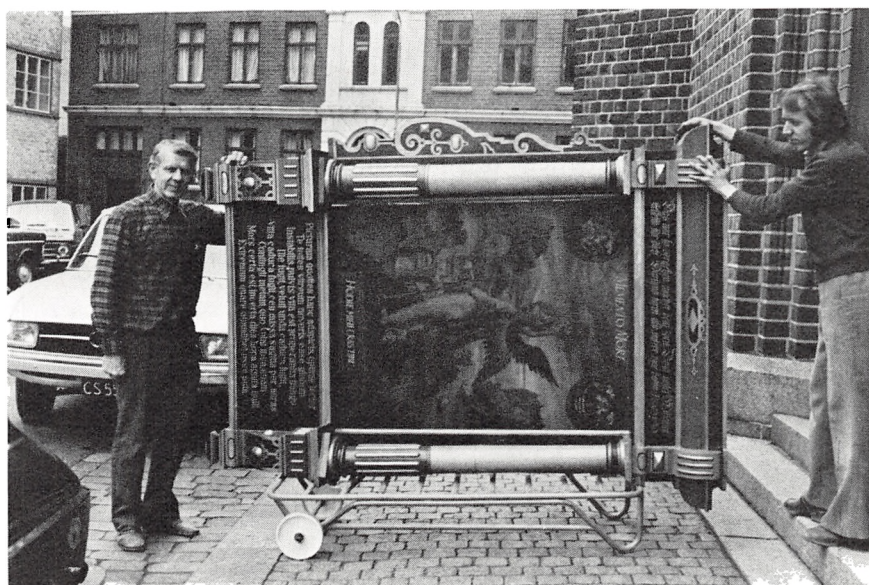
Når man har en kirke, der er så gammel som Sct. Nicolai – antagelig fra ca. 1250 – vil enhver kunne forstå, at det er nødvendigt, at der engang imellem foretages en hovedstandsættelse og fornyelse af visse dele.

Det vides, at kirken er blevet ombygget og restaureret i 1575, i 1753 og i 1885, og selv om menighedsrådet har bestræbt sig på altid at holde bygningen i synsforvarlig stand, har man nu skønnet, at det var påkrævet at kaste sig ud i det store arbejde, som blev påbegyndt d. 21. april 1975. Planen tog sin begyndelse allerede i 1965, da der i menighedsrådet blev fremsat ønske om at forbedre varmen i kirken. Kirken var i 1908 blevet forsynet med radiatorer, men deres effektivitet og placering medførte, at store, sorte skygger lagde sig op ad kirkens hvide vægge og ind under hvælvningerne, således at det var tiltrængt, at kirken blev kalket alt for ofte, og det var dyrt. Støvskyggerne hidrørte fra kirkens gulv, som var belagt med klinker, løst nedlagt i grus, og selv om der blev støvsuget ihærdigt, kunne man aldrig få bund i det. Derfor fremstod planen om at få et bedre gulv, som kunne holdes helt rent med støvfri fuger. Varmeplanen og gulvplanen medførte, at der også fremkom en bænkeplan. Kirkens bænke følte at være for smalle og for ubekvemme, man ønskede hyn-

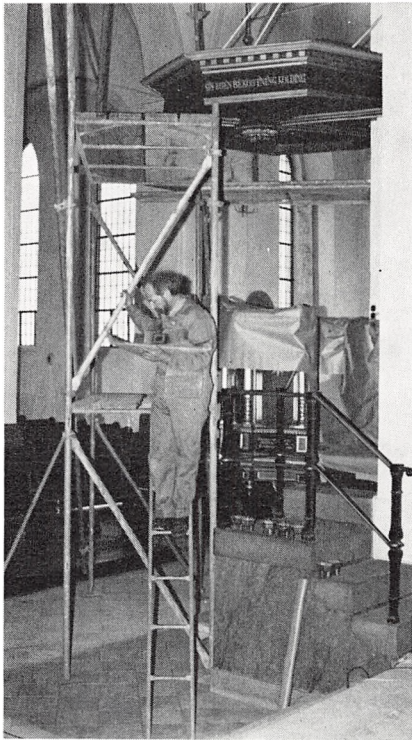
der og større bredde. I 1962 havde menighedsrådet fået en sagkyndig rapport vedrørende kirkens pneumatiske orgel, som ikke længere fungerede tilfredsstillende. Resultatet af alt dette blev, at der d. 4. sept. 1967 afholdtes et møde med menighedsrådet, repræsentanter for Nationalmuseet, den kgl. bygningsinspektør og kirkens arkitekter, og da vedtoges det at fremme restaureringsplanerne på alle områder.

Efter arkitekt Helge Holms død blev det arkitekt Rolf Graae, Hellerup, som udarbejdede den endelige restaureringsplan i 1973. I et hæfte på 18 sider og i et væld af tegninger fremstilles menighedsrådets øn-

sker, og i foråret 1975 forelå godkendelsen af planen. Når det varede så længe med at komme i gang, skyldtes det menighedsrådets ændrede opfattelse af, hvad der var den bedste opvarmning af kirken. Menighedsrådet ønskede gulvvarme i stedet for radiatorer, altså varmeslanger nedlagt under gulvet, under de nye Ølandsfliser. Da dette system arbejder med en lavere temperatur end varmen i radiatorerne, håber man fremover at kunne holde kirkens indre vægge og hvælvninger renere i længere tid. Helt undgå radiatorer kan man imidlertid ikke, men de bliver kun taget i brug, når det er meget koldt. Det var ingeniør Møller Pedersen,

Kostbart inventar fjernes fra kirken før arbejdet påbegyndes. Her er det epitafiet over Christian Markdanner fra 1595.

Nationalmuseets ekspert arbejder i kirken 1975.

Kolding, som udarbejdede dette store projekt.

Før kirken blev lukket for gudstjenestebrug havde inspektør Krogh og billedhugger Vitus Nielsen og konservator Hecklen, alle fra Nationalmuseet besigtiget kirkens altertavle, epitafierne, kisterne i de åbne begravelser og de øvrige historiske monumenter, og der fremkom forslag om disse tings restaurering og opbevaring. Kirken ville jo blive forvandlet til en byggeplads i adskillige måneder, og derfor gjaldt det om at fjerne de ting, som kunne fjernes, og

afdække det, som skulle blive, hvor det var. Bænkene og gulvets klinker blev fjernet, og mens orglet blev taget ned, påbegyndte Nationalmuseets folk en opgravning af gruset under gulvet i ca. 50 cm dybde. Når man standsede ved denne dybde skyldes det, at man blot ønskede at skaffe plads til det nye varmeanlægs rørledninger.

Under udgravningen blev alt det opgravede sigtet, og man fandt ca. 60 mønter fra forskellige århundreder. Disse mønter vil nu blive undersøgt af Nationalmuseet, og der er planer om at få dem til Kolding til udstilling i en lokalhistorisk samling. Der blev også fundet en del knogler, som igen vil blive nedgravet i kirkens gulv. Der var glasstumper, som måske kunne vise, at der i de tilmurede blændinger i kirkens vestgavl havde været farvelagte vinduer, før kirketårnet blev bygget. Da hele kirken gennem 5–600 år har været anvendt som begravelsesplads, er det klart, at hele området stadig vil være en arkæologisk skatkiste; der er mure, som viser, at der stadig er underjordiske gravkamre, men hvad de indeholder, vil vi ikke få at vide.

For at få plads til det nye orgel, som leveres fra firmaet Marcussen i Aabenraa, skal der opsættes et nyt pulpitur. Det gamle smukke pulpitur med udkæringerne vil blive opsat i nordre korsarm foran den

noget skæmmende mur ind mod kælderen, og der er ingen tvivl om, at der her vil skabes noget meget smukt. Det nye pulpitur bliver lidt bredere end det gamle, så der bliver bedre plads til korets medlemmer. Her i sommermånederne er store dele af kirkens tag blevet udskiftet med nye røde teglsten, og når understrygningen er afsluttet skal hele kirkeloftet gøres rent, et meget betydeligt arbejde, da der i lommerne, hvor hvælvingerne møder muren, henligger affald fra tidligere reparationer af taget. Arbejdet søges fremmet ved hjælp af en slamsuger. Derefter skal hvælvingerne dækkes med rock-wool. Når varmeledningerne er lagt i kirkens gulv, dækkes de med beton, og så vil hvælvingerne og murene blive gjort rene indvendig.

Der kan ikke siges noget om i dag, d. 20 august, hvornår kirken vil blive genåbnet. Sålænge restaureringen står på, benytter menigheden kapellet på Nordre Kirkegård som kirke, og der udgår hver søndag kirkebil derop. Jeg ved, at der er mange som savner Sct. Nicolai Kirke, og det er godt at mærke, at interessen for den er stor. Der er mange ting, som ikke er blevet berørt i denne lille artikel, men enhver er velkommen til at gå hen og se, hvorledes arbejdet med de forskellige enkeltheder skrider frem.

Da fodsporten kom til Kolding

af fabrikant Poul Sørensen

Hvis man i det herrens år 1975 skulle have fået den opfattelse, at interessen for motion, for legemets pleje og sundhed, er et forholdsvis moderne fænomen, ja så må man revidere denne opfattelse, for denne interesse er nemlig meget gammel, ja historisk, husk blot grækernes idrætskampe i den klassiske oldtid.

Her i landet voksede interessen for idræt langsomt frem gennem årene 1700 til 1860 for derefter at brede sig til hele landet efter den ulyksalige krig i 1864.

Et morsomt vidnesbyrd om, at man interesserede sig for bemærkelsesværdige sportspræstationer i Danmark for 80 år siden, får vi gennem et brev der i 1895 blev sendt til en ganske ung boghandlerkommis i Kolding, Chr. Gundersen, fra en af den tids dygtige sportsfolk: underkorporal A. Th. Jensen, Livgardens kaserne i København.

Brevet er i Kolding Idrætsforenings besiddelse, dette brev blev nemlig årsag til at foreningen blev stiftet for 80 år siden, brevet lød således:

København, 27. juli 1895.

Hrr. Chr. Gundersen, Kolding.
Nærværende kunne måske synes Dem en del besynderligt, at jeg, en Dem fuldstændig ubekendt her tager lejlighed til at skrive til Dem.

Sagen er i anledningen af en notits i en del af de danske provinsblade om en fodvandring, foretaget af en ung boghandlerkommis fra Kolding. — Kolding til Hamburg og retur. Da der yderligere omtales at vedkommende fodgænger ved tidligere lejligheder også har foretaget længere fod-

ture, så var jeg næsten sikker på med vished at kunne sige, at den unge fodgængers navn var Gundersen.

Måske har jeg ret, måske uret!

Har jeg ret, så vil jeg herved benytte lejligheden til at yde Dem min kompliment for Deres ypperlige præstation. 33 danske mil i 56 timer.

Det er flot gået, så flot som vist kun meget få fodsportsmænd kunne gøre Dem efter. Jeg har selv i et antal af år dyrket fodsporten lidenskabeligt, men en præstation som den ovennævnte kan jeg dog ikke opvise. Herovre i byen har turen vakt opsigt, naturligvis specielt blandt byens fodsportsforeninger, men jeg er forvisset om at den havde vakt endnu større opsigt og opmærksomhed, såfremt at De havde refereret turens enkeltheder i et eller andet blad. Det ville uden tvivl have gjort propaganda for sporten.

Jeg er medstifter og medlem af »Københavns Fodsportsforening« og kender som følge deraf lidt til de fleste af fodsportens banebrydere herhjemme. Det har selvfølgelig derfor været mig en glæde at se og høre at man i Kolding gentagne gange har forsøgt sine evner på denne min yndlings sport og nu endelig præsteret som den sidste tur viser en præstation af betydning.

Tillad mig et spørgsmål. Kunne der være mulighed for dannelsen af en fodsportsforening i Kolding? Som jeg ser i bladene for den sidste tid, har »Dansk Turistforening« oprettet en

- for sporten har vi kær
vi alle sportsmænd er,
men intet står som fodboldspil
vort hjerte nær

filial i Kolding, som har vundet god tilslutning. Hvad mener De om byen foruden en turist- også var i besiddelse af en fodsportsforening? Overvej dette og agiter for sagen.

I disse dage er der stiftet en klub i Nykøbing F., som synes at finde tilslutning. I det mindste taler jeg i morgen søndag med foreningens formand, også en boghandlerkommis Calberg om sagen, og kan da få at vide hvorledes det står til der nede i den bekendte sportsby.

Nævnte hr. Calberg deltager i »Københavns Fodsportsforenings« 30.000 meters kapgang på Roskildelandevej i morgen d. 28'. Dels for at forsøge sig i en kamp mod københavnerne, dels også for på nært hold at stifte bekendtskab med hurtiggangens form og metode. Målet ved denne kapgang, der er den første på landevej i år, er at nedsætte den skandinaviske rekord fra 1893 på 3 timer 9 min. 52 $\frac{1}{3}$ sek.

Da jeg har fornøjelsen af at have rekorden, men desværre på grund af militærtjeneste er forhindret fra at forsvare den, kan De nok tænke Dem at dagen i morgen vil få en del interesse for mig.

Deltagerne vil denne gang starte med 5 mins. mellemrum, man vil der ved opnå bedre tider og er ligeledes fritaget for de hyppige småspurter.

Findes der andre unge mennesker i Kolding som øver sig i gangsport? Såfremt dette er tilfældet var der måske mulighed for en konkurrence i fremtiden.

Såfremt De læser sportsbladet »Ildræt« der er medlemsblad for »K.F.F.« så vil De sikkert have set, at man arrangerer en større sportsfest i begyndelsen af september måned på Rosenborg eksercerplads. I forbindelse med denne sportsfest arrangeres en 50 miles landevejsmarch søndagen den 8. september. Denne march vil sikkert blive en af den danske fodsports vigtigste begivenheder i år. En af vore bedste fodgængere hrr. assistent Reingaard var jo i Tyskland i foråret og sejrede som bekendt i kapgangen Berlin—Stettin. Fra den kant kan vi vente konkurrenter, der trakter efter revanche; men også fra Sverrig og Norge ventes fodgængere, så et mere interessant sportsstævne for fodgængere kan næppe tænkes.

I parentes bemærket ville jeg næsten opfordre Dem til at deltage, som måske eneste repræsentant for Jylland. Til den tid håber jeg at kunne komme til at deltage, men min træning til den tid vil jo være en del mangelfuld.

Se her Hrr. Gundesen, tillader jeg mig at sende Dem denne korrespondance; det er mig ikke utænkeligt at De vil smile, og på min anmodning om at indlade Dem i korrespondance med mig, ryste på hovedet. Kunne De derimod ønske at høre lidt om de danske fodsportsforhold, så vil det være mig en glæde at opfylde Deres ønske.

Med sportslig hilsen tegner jeg

A. Th. Jensen.

P.S.

Min nuværende adresse er:
Underkorporal A. Th. Jensen,
Livgardens liniebataillons 3 komp.
Livgardens kaserne,
København K.

Brevet fik den ønskede virkning, for ved et møde på Højskolehjemmet d. 15. oktober 1895 blev foreningen stiftet under navnet Kolding fodsports Klub og Chr. Gundesen blev foreningens første formand.

I de første år var det almindeligt, at man samledes om søndagen 20—25 unge mennesker, hvorefter man gik ud til en af de nærmeste kroer eller landsbyer, f. eks. Vamdrup, Egtved, Christiansfeld o. l. Her spillede man så langbold, og turen gik tilbage med sang og klang, det gode humør var i højsædet.

Ved et fodsportsstævne på Cyklebanen 1898. Stående fra v.: Niels Staugaard, I. Christensen, Marius Wonsyld, Hans Rasmussen (Onkel Hans), Kr. Rose, Martin Christensen, Kommis Andersen, J. M. Friis, Nybo, Chr. Gundesen, Jørgen Jasper, knælende: Barber Knudsen, Wonsyld, Valdemar Andersen, Peter Jochumsen, Erik Hansen, Sundahl, liggende: Kommis Robert Sørensen, Funder Jensen, Victor Andersen og Kommis Hansen.

Gymnastikken indførtes på et meget tidligt tidspunkt, og det var en pligt for medlemmerne at deltage, gymnastikken foregik i Borgerskolens gymnastikhus, men ellers var det gangen som medlemmerne energisk tog fat på, og der blev sat mange lokale kapgangsrekorder på Koldings landeveje som jo var den første træningsplads, også løb blev dyrket på landevejen.

Man fik dog snart lov til at benytte Koldinghus staldgård som træningsplads, her holdt Kolding Cykleklub til, og man kom straks i samarbejde med hinanden, idet det første stævne foreningens sportsfolk deltog i, var arrangeret af cykleklubben på Staldgården i 1896 med både gang, løb og cykelløb på programmet.

Banen på Staldgården var kun ca. 200 m i omkreds, så man forstår ikke, at cykelrytterne kunne undgå at blive rundtossed. Foreningen deltog med følgende medlemmer: Marius Wonsyld, Niels Hansen, Erik Hansen og Martin Christensen,

sidstnævnte vandt bl. a. 100 m løbet (1/2 baneomgang) og fik i præmie — en cykelpumpe.

Nogle af disse sportsfolk skulle senere blive blandt Jyllands bedste fodsportsfolk. Staldgården var egentlig en helt god træningsplads, for hvis vejret ikke tillod udendørstræning, så fortsatte man i ridehuset, hvor man løb rundt eller trænede i jernvægtsøvelser, brydning eller gymnastik, man var jo ikke specialist dengang, man dyrkede alle idrætsgrene.

I 1897 tog fodsporten yderligere fart, der arrangeredes idrætsfester både i Kolding, Fredericia, Vejle m. v. hvor medlemmerne deltog og kom hjem med præmier, som regel medaljer. På Staldgården afholdtes bl. a. fest d. 23. maj med 1/4 mil kappgang (10 gange Staldgården rundt) og med løb på programmet.

Det varede dog ikke længe, før man også viste fodboldspillet offentligt, allerede samme sommer — i juni måned 1897 — inviterede Kolding Fodsports

Klub, Bække Sportsforening til en fodboldkamp på Staldgården, og en lang og drøj kamp blev udspillet, før Kolding efter 2 $\frac{1}{4}$ times kamp blev sejrherre med 1 mål og 26 frispark, de sidste talte med i regnskabet dengang. Spillet foregik i lange benklæder og fedtlæderstøvler, og der var ikke megen plan over spillet, der var gerne 20 spillere om bolden hele tiden, og banen var hård og knoldet. Efter kampen var der livlig fællesspisning på Alhambra, og Kolding fik overrakt en faneplade.

Også en anden sportsgren havde hjemme på Staldgården i disse år, det var atletsporten og den blev dyrket i Kolding Atlet Klub, klubben blev overtaget af Kolding Idrætsforening år 1900, den havde øvelseslokale i ridehuset og var stiftet 1896, det var maskinarbejder Frands Sørensen (der senere blev pantefoged) der indførte brydesporten i Kolding, han havde været på valsen og lært brydefinesserne i Hamborg. En anden af de kendte brydere eller atleter fra denne tid var snedker H. H. Soll (der senere blev borgmester), og blandt medlemmerne var så kendte navne som møbelfabrikant A. L. Johansen, og tobaksfabrikant S. W. Bruun. Man måtte træne hver søndag formiddag fordi der ikke var kunstigt lys om aftenen i ridehuset. Koldingbryderne blev meget berømte og vandt efterhånden næsten alle de kampe de deltog i. Man gjorde også meget ved træningen og holdt streng justits, det var f. eks. en fast regel, endda med bødeansvar, at ingen nød spiritus en måned før et stævne. Ved stævnerne havde koldingatleterne flotte tableauer, hvor en mand bar fra 3 op til 16 mand i forskellige stillinger, man kastede og jonglerede med vægte og jernkugler, og gjorde alle vegne stor lykke.

1897 Kolding Fodboldklub til stævne i Fredericia hos Fredericia Fodboldklub »Skjold«.

Fra en stor gymnastik- og sportsfest d. 24. juni 1900 på Olympia mellem Vejen og K.I.F. Dommerne og bestyrelsesmedlemmerne i forreste række. Fra venstre: Murermester Andreassen, Ludv. Pedersen, H. Pedersen, Hans Andersen, H. Hansen, Jens Jensen alle K.I.F., Købm. Lund, Vejen. Madsen Lassen K.I.F. og Mørk, Vejen.

I 1898 kom der ekstra skub i sporten i Kolding, det skyldtes at cykleklubben havde flottet sig til at anlægge en stor cykelbane »Olympia«, hvor stadion ligger i dag, klubben flyttede altså fra Staldgården, og Kolding Fodboldklub flyttede med, og derved blev træningsforholdene endnu bedre. Lejevilkårene var fordelagtige; årlig leje 40 kr. + 25 % af eventuelle idrætsstævners overskud. Man måtte træne

hver aften og spille fodbold hver anden søndag formiddag, samt hver mandag, torsdag og lørdag aften.

Den 10. juli 1898 afholdt foreningen sit første storstævne på »Olympia«, idet man for første gang tog konkurrencen op med de skrappe københavnere, der var ubeskedne nok til at vinde alle stævnets øvelser, som udelukkende bestod af kappgang og løb, bl. a. løb mellem cyklister

Fra det første københavnske fodboldbesøg i Kolding 2. pinsedag 1901 hvor det københavnske hold (de tværstribede) vandt over K.I.F. med 20-0.

og fodløbere. Stævnet fik stor betydning, idet Koldings og de øvrige jydsk fodsporsfolk her for første gang så pigsko, som københavnerne allerede brugte på det tidspunkt. Bogbinder Martin Christensen der var foreningens bedste sprinter, og jydsk mester i 100 m løb, optog ideen og forhandlede derefter pigsko til sine sportskammerater.

Også i 1899 afholdtes en stor idrætsfest på »Olympia« og det var nu almindeligt, at der var stævne eller idrætsfest hvert år i de nærmeste byer, hvor man deltog. Præmierne var ikke helt almindelige efter vore begreber, f. eks. vandt Martin Christensen 2 lange piber i hækkeløb, og det var almindeligt at vinde skrivetøj o. l.

Bemærkelsesværdigt ved denne første periode før århundredskiftet er også de mange generalforsamlinger. Skulle en sportsmand deltage i en konkurrence i en fremmed by, var det næsten nødvendigt at indkalde til ekstraordinær generalforsamling, der derefter ved afstemning vedtog at sende manden af sted. Ef-

ter hvert stævne var der stor fest, men en fest på den tid var noget ganske andet familiært end nu, man havde sin far og mor med, og mødte op med alle sine medailler på brystet.

Også foreningens klubblem har sin egen historie og udvikling i de 5 første år. Det første emblem var højst besynderligt, det forestillede en fodbold på ben med hat på, medens det næste emblem var mere koldingpræget med Koldinghusruinen på rød-hvid baggrund, først i 1899 gik man over til kløverbladet som stadig er foreningens symbol.

Efter 5 års virke ændrede man i 1900 foreningens navn fra Kolding Fodspors Klub til Kolding Idræts-Forening, og foreningen gik ind i en stor udvikling med et meget alsidigt program der

strakte sig lige fra folkedans, til stort set alle former for sport som f. eks. tennis, roning, cricket, svømning og til børneidrætten, hvor man i 1900 oprettede en ungdomsskole. Man havde fremsyn dengang og samtidig var man meget selskabelige og afholdt fester, bazarer og revyer.

Denne artikel skulle gerne have givet et lille indtryk af forholdene for sporten i Kolding før århundredskiftet, men det bør nok nævnes at Kolding Idræts-Forening i dag, efter 80 års virke i byens tjeneste, stadig er i fin form. Foreningen har i de sidste 75 år været Koldings største idrætsforening og tæller i dag over 2000 medlemmer i de idrætslige afdelinger, derudover findes der en meget aktiv støtteforening der ligeledes har over 2000 medlemmer.

Så det er stadig ikke uden grund at det gode humør altid har præget K.I.F. — hør blot når vore fodboldspillere synger deres kampsang til melodien: I natten klam og kold.

Hør, gutter, nu en sang,
vi synge vil engang,
og det skal rigtig være
no'et med fynd og klang.
Det altid høres bør,
ja, lige til vi dør,
vi K.I.F.'er har
et vældigt godt humør.
Med muntert blink i øjet,
og hovedet hævet højt,
går livets dans fornøjet,
er det end nok så drøjt.
For sporten har vi kær,
vi alle sportsmænd er,
men intet står som
fodboldspil vort hjerte nær.

1895

1897

1899

1900

1915

Foreningens emblemer gennem årene.

MANUFAKTUR gennem tiderne

af købmand Poul Brandrup

Går man ca. 300 år tilbage i tiden havde man ikke manufakturforeninger, men laug, og laugsartiklerne blev stadfæstet af Frederik 3. i 1651. I året 1680 bestemte kongen, at der, som man dengang kaldte det, skulle indrettes en række manufakturer (fabrikker) til fremstilling af fløjl-silke og gyldenstykker. Samtidig blev det forbudt at indføre den slags varer fra udlandet. I 1688 blev der oprettet et silke- ulden og lærredskræmmerlaug, og man måtte disponere over 2000 rigsdaler for at blive silke- og uldkræmmer, mens man som lærredskræmmer kunne klare sig med 1000 rigsdaler. Desuden blev man efter Kongens ordre forpligtet til at aftage varer fra de danske fabrikker.

Der blev gjort alt for, at danske varer blev anvendt, og i 1698 udsendte Kongen det reskript, at det var forbudt at komme til Hove i uldne klædevarer, der ikke var fabrikeret i Danmark.

Lauget tålte iøvrigt ikke unfair konkurrence, og sendte bl. a. i 1689 en englænder hjem, sammen med sine færdigsyede klædningsstykker.

Ved Danmarks første Grundlov 5. juni 1849, kommer et nyt afsnit. Vi får en fri forfatning, og en ny næringslov, som blev stadfæstet 29. dec. 1857 og trådte i kraft 1. april 1858.

*Thomsens Hotel (tidligere Brøds-
gaards Hotel) Helligkorsgade ca. 1883,
hvor Kolding Manufakturhandler-
forening holdt sine møder fra 1871.*

Koldings manufakturhandlere var hurtige til start, og 1. maj 1857 blev vel nok den første brancheforening i landet stiftet. Kolding Manufakturhandlerforening.

Mel.: Erindrer De, det var i Kongens have?

Nu går vi 100 år tilbage sammen.
I Østergade 19 er rykind.
De uldne klokker

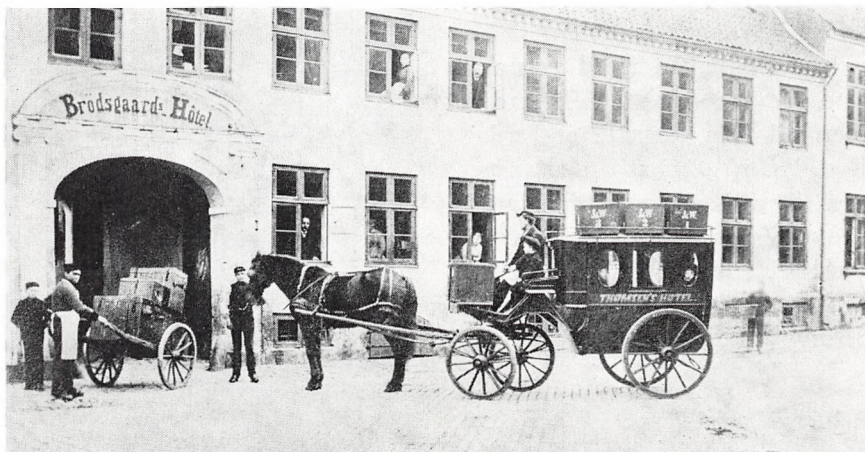
frister jo madammen
og skaber uro i et jomfrusind.
Med hagebånd de fine fingre leger.
De hviler kælent på en ny model
i krinoline hos hr. H. W. Meyer
og lægger sølv på disken med et smæld!
Til afsked yndefuldt skønjomfru nejer,
og Meyer bukker høfligt til farvel.

Nu rundt om hjørnet
ned ad Rendebanen
til N. P. Hansen, ham i nummer 10.
Se, der er rendemasken med galanen!
De ser på tøjler og galanteri.
Nu købslår de med tiskan
og med svansen.
Hun river i et liv som en vandal.
Hun krammer det og bruger
lugtesansen.
Hun snuser til det, sikke en moral!
Nej, lad os kun forlade N. P. Hansen
og se, om Warming har et silkesjal.

Hr. Warming er jo sem'narist
fra Skårup.
Der fik han levemåde og kultur.
Så blev han lærer, ved De nok,
på »Strårup«,
hvor kammerråden gav ham politur.
Fra ham går vi til Warburg,
mand med mening,
De ved, fra Assens, ho'de og forstand.
Jo den slags mænd
er efter min formening
en pryd for byen og for deres stand!
Og tænk, nu har de lavet en forening.
Man si'r, den første i det ganske land.

Og så en lille tur til Låsbygade.
Vi ser på bønderne fra Hejls og Taps.
Mens mutter får
en kop med »sukkerlade«,
går fatter ind og ta'r en dobbeltsnaps.
Og flasken står
i al sin glans på bordet.
Der skænkes gavmildt i de lange glas.
En duft af kommen kildrer næseboret.
Hvad gør det, om
det bli'r til mange glas!
Når fatter smøres, griber han i foret
og køber der,
hvor han bli'r godt tilpas.

Foreningen gennem tiderne
er både i presse og i 100 års
jubilæumsskrift så grundigt gen-

nemgæet, så jeg sender tankerne til:

Lærling i de gode gamle dage

Jeg vil rykke frem til 1914 og i korte træk give et lille billede af den tid. Jeg havde taget mellemkoleeksamen, (den gang kunne man godt komme i skole før man var fyldt 6 år) så den dag jeg fyldte 14 år blev jeg sammen med en træskibskiste sat i toget, og rejste til min læreplads.

Lønnen var dengang 10 kr. månedlig i de 4 års læretid. Jeg fik nu ingen løn, men til gengæld kost og logi hos min chefs moder, og mærkeligt var det, at sidde næsten alene i en spise-stue, som var beregnet til 50 personer, fra den tid alle fik kost hos chefen. Heldigvis var der en ældre dame i forretningen, som kom og spiste middagen med, så var vi da tre, men morgenmad kl. 6.45, frokost 9.30 og aftensmad spiste jeg alene ved et af de 4 anretterborde. Jeg var en bette fyr dengang, og måtte stadig opleve at mine jakkelommer hang i diskenes skuffeknapper.

Værelset lå på kvisten i 2.-etage, og da der under 1. verdenskrig blev mangel på både brændsel og petroleum, var det småt med varmen, og i en kold vinter måtte isen først fjernes fra vandkanden, før man blev vasket, og belysningen bestod i 3 hvide julelys om ugen.

Kosten kørte om vinteren efter et 14 dages program, så da vidste man altid hvad menuen stod på. Jeg husker den stadig, men vil kun fortælle at lørdag stod den på øllebrød med spegesild til, og det smager herligt — prøv engang.

Arbejdstiden var om sommeren fra kl. 7, om vinteren fra kl. 8, men så fik man lov til at gå

20 minutter i 20, for så var der handelsskole til kl. 22 de første 4 dage i ugen. Fredag lukkede vi kl. 21 og lørdag kl. 23.

Der hvor jeg stod i lære, begyndte man altid med 1 år i en grosafdelingen, så vi fik et grundigt kendskab til alle varer. Firmaet havde 3 rejsende og egen tekstilfabrik. Der var moderne ringsystue for konfektion, og man havde eget elektricitetsværk.

Når de daglige rejseordrer var ekspederede, stod man ved skrivepulten, skrev først journal efter diktat, og derefter en håndskreven faktura. Udregningen foregik dels i hovedet, dels med et stykke papir til hjælp, men man satte en ære i ikke at få en faktura retur af afdelingschefen, som brugte maskine til kontrol.

Man fik også lært at kende varekvaliteter og arter ved at føle sig frem. Der blev sagt »vend ryggen til«, og så fik man en stofprøve i hånden og skulle fortælle hvad det var. Det var noget, der gennem årene var mig til stor hjælp ved indkøb, indtil de nye fibre dukkede frem, så måtte man stole på fabrikkens varedeklaration.

De tre sidste læreår var 1 år i herre-afd., 1 år i damekonfek-

tion og kjoler, og til slut manufaktur med metervarer, boligtextiler og alt i småting, dertil dekoration og skilteskrivning.

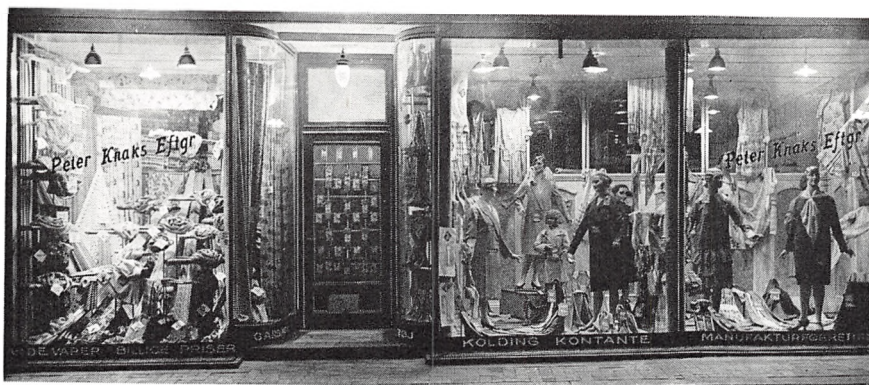
Dengang fik man en grundig og alsidig uddannelse, andre arbejdsforhold kendte man ikke til, så der var en egen lykkelig tilfredshed med livet. Efter 1 år som ekspedient og dekoratør, fandt jeg tiden inde til at se andre forhold, og det var lidt af et chock for mig at komme fra en moderne forretning med elektrisk lys og personalelevator til 1. og 2. sal til en stor og betydelig forretning i Jylland og opleve trægulve med frisk sandstrøet på hver dag, og til belysning med gasbrændere med de spindelvævsfine net.

I 1927 var jeg i Nakskov, startede en forretning som forretningsfører i nyombyggede lokaler i en butik hvor en broder til den gamle blomsterhandler Levison, Kolding, i mange år havde haft forretning. Så kom kriseårene 31–32 og jeg blev da bedt om at overtage stillingen for samme firma fra juni 32 i Kolding.

Hvor har det dog været dejlige lykkelige arbejdsår. Alene det, at komme fra det flade fugtige landskab omkring Nakskov,

Østergade med Torvet i baggrunden.
Ca. 1868.

den være på sin post, og statistik, salg og omsætningshastighed indenfor de forskellige varegrupper er en nødvendighed. Omkostningerne må holdes i forhold til indtjeningen.

Vi må stadig mindes hvad den kgl. agent Jens Peter Wissing sagde, at handel var noget man skulle være agtsom med.

Når et svin er slaget,
så ved man hvad det vejer
og når en købmand dør,
så ved man hvad han ejer.

Tanker om fremtid i Kolding

Der blev engang sagt, at en by som vil bestå og have fremgang, i sin bykerne skal have bl. a. et apotek, speciallæger, sygehus, banker, tømmerhandler og bryggeri. Dette forslår ikke for Koldings vedkommende, vi har knalddygtige fabrikanter og virksomheder med kunder over næsten hele jordkloden. Med byens beliggenhed som en pragtfuld plads for distribuering af varer til hele landet og arealer til fabriks- og lagerbygninger, er der alle chancer for en by som vil vokse sig stor. Men bevar vor bykernes city, for den har vi ikke råd til at miste, og gode tilkørselsforhold og parkeringspladser er en ubetinget nødvendighed.

Man spørger sig selv om, hvordan fremtiden vil blive, og om den store arbejdsløshed stadig vil være et problem.

Vil nye opfindelser blive til lykke for mennesker, og vil vi forstå at klare alle de problemer, der ligger foran os.

Lad mig slutte med at citere nogle linier, som jeg i 1952 modtog fra boghandler V. Schæffer.

Jeg drømte livet var lykke
Jeg vågnede og fandt
at livet var arbejde.
Jeg arbejdede, og fandt
at arbejdet var lykken.

kjolen trukket op over knæene, for at få en god plads i toget eller på færgen.

Ja, tiderne og moderne skifter. Da jeg var ung, solgte vi altid 10 alen = 6,30 mtr. til en kjole, dertil ligeså meget foer, og ikke at forglemme plyskantebånd, for at stoffet ikke skulle slides mod sko og gulv. Uldklokker, har jeg solgt mange af i min tid i Kolding og det var måske en ide for de unge piger til kjole, til afveksling for cowboybenklæderne.

Nutid i Kolding

Borte er de gamle blandede tekstilforretninger – og det er nu de moderne smarte, velindrettede specialforretninger, der dominerer. Der er udvalg, og der er et personale, som kan give råd og vejledning på et højt niveau.

Næsten alle er tilsluttet en indkøbskæde eller sammenslutning, så der kan foretages storindkøb, der kommer kunderne til gode i form af kvalitetsvarer til meget rimelige priser.

Gågaderne kan i sommertiden virke helt sydlandske med en vrimmel af udenlandske turister, lokale kunder og oplandskunder i skøn forening, og mange fristende varetilbud, som i strålende farver lokker til køb, til glæde for købmanden når kasseapparatet lystigt klinger.

Med de mange specialforretninger, bliver der også større konkurrence. I dag må købman-

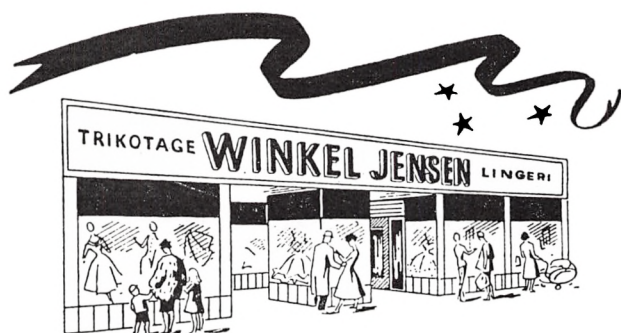
til en by med charme. En driftig forretningsby med trofaste stabile kunder, og så en skøn omegn. Der var et godt og hyggeligt forhold til kolleger, og jeg kunne nævne mange navne, personligheder indenfor forretningslivet, men vil undlade og beholde mindet om disse i min erindring.

Mode

Intet har vel større betydning indenfor tekstil end moden, og tænker vi på minimoden, så læste man i Blæksprutten i 1927:

De korte kjoler si'er mange
er en gru
Men vent, vi har ikke
set enden endnu.

Nogle år før, vist ca. 1922, var de helt snævre kjoler til anklerne på mode, og det var et kosteligt syn at stå enten i Korsør eller Nyborg og se damerne løbe så godt det lod sig gøre med

Trikotage og Lingeri

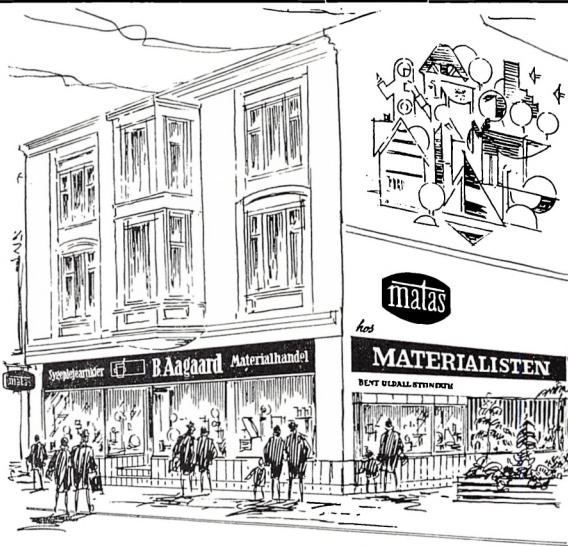
— det sidste nye
får De i det gamle hus
i Østergade.

WINKEL Jensen

. . . midt i gågaden!

matas

KEMIKALIER - DROGER
MEDICINALVARER
SYGE- OG
BARNEPLEJEARTIKLER
PARFUMERI
TOILETARTIKLER

matas

PLANTEBESKYTTELSE
INSEKTBEKÆMPELSE
ESSENER
ALT TIL ØL- OG
VINFREMSTILLING

CAND. PHARM.

B. Aagaards materialhandel

Specialforretning i mere end 100 år

Teknisk materialhandel

INDEHAVER: BENT ULDALL STEINFATH

Torvegade 5 . Kolding

Telefon 526900

Grundlagt 1870

SANERING

af ingeniør Arvid Nilsson

Det kan måske forekomme mærkeligt, at der i denne bog, der omhandler forgangne tider, skrives om sanering. Men retteligt betragtet så er sanering jo netop bindemidlet mellem fortid og nutid, idet det jo er den gamle bygningsmasse, der bliver til genstand for sanering.

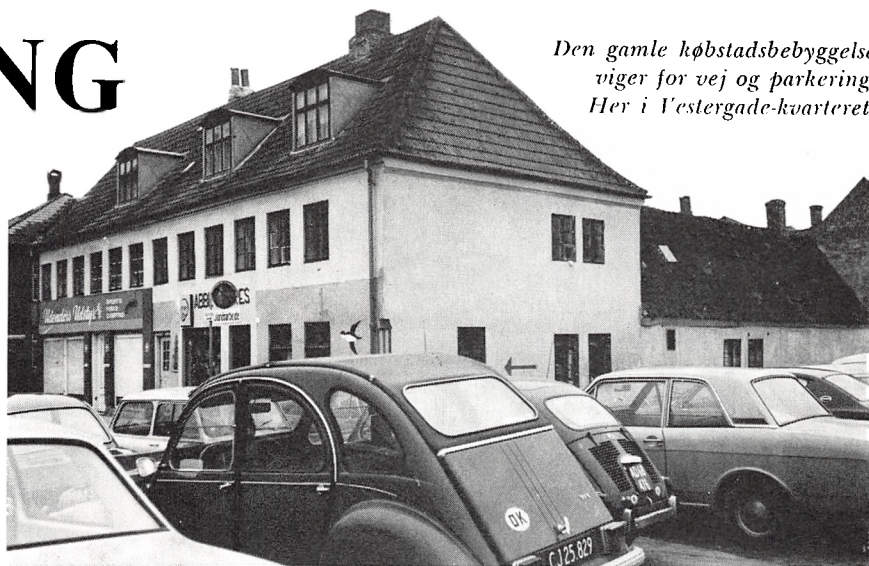
Jeg vil her lige ramme en pæl igennem den gængse opfattelse, at der, når der saneres, kun rives ned.

Vel rives der meget ned, men de fleste nedrivninger der foretages af det offentlige sker til vej- og parkeringsformål m. v., og årsagen til at private river ned er i det væsentligste, fordi bygningen er udtjent og/eller uegnet til sit formål.

Boligsaneringen har til formål at skabe gode, sunde og brandmæssigt betryggende boliger.

Og det kan ofte gøres ved enkle indgreb, men det er klart, at der er bygninger, der er så skrøbelige og behæftet med så væsentlige mangler, at en ombygning og forbedring vil være så dyr, at der ikke er økonomisk basis for forbedring, så må en sådan bygning nedrives, derom kan der ikke være tvivl, medmindre der er en særlig historisk værdi, arkitektonisk værdi eller der er særlige miljømæssige værdier knyttet til denne, så vil der naturligvis blive udfoldet de største anstrengelser for en bevaring.

Men man må gøre sig helt klart, at man ikke skal bevare, blot for at bevare. Der må en virkelig god begrundelse såvel til bevaring som til nedrivning, og man må endelig ikke lade sig

Den gamle købstadsbebyggelse viger for vej og parkering. Her i Vestergade-kvarteret.

lede af nogle romantiske årsager.

Ved saneringsundersøgelserne graves der ned i fortiden i en rimelig udstrækning, for at få et nøjere kendskab til historie og aldre i de enkelte områder.

Det er ret sparsomme oplysninger man kan få, men dog så mange, at man med nogenlunde sikkerhed kan tidsbestemme de enkelte bygninger. Det vil måske nok forbavse, at der ikke er ret mange bygninger, der er fra før 1850. Der ligger et par enkelte i den smalle del af Låsbygade, medens der i den brede del ejendommeligt nok er flere, og enkelte skønnes helt tilbage til 1725–1750.

Der er ligeledes enkelte i Søndergades nordlige del samt i Klostergade og i Østergade m. fl.

Det vides bl. a., at omkring

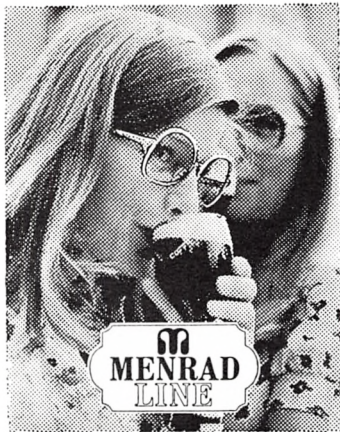
1830 var der bag Låsbygade kun ubebyggede marker.

Den store byggeperiode er fra 1875 til 1925 og navnlig etagehusbebyggelsen i 2 etager med udnyttet tagetage tog et stort opsving omkring århundredskiftet.

Det der karakteriserer mange af disse ejendomme er de små 2-værelses boliger på 35–40 m², og den særdeles solide udførelse.

Men netop denne bygningsmasse har mange sundhedsmæssige og brandmæssige mangler.

En del af den ældre bebyggelse har haft rummelige herskabelige boliger for det gode borgerskab, men efterhånden som erhvervene har presset sig ind, er man flyttet ud i de store villaer, der skød op i byens udkanter, og de gamle boliger er så ofte blevet indrettet til 2–3

Modebriller

Kay Lauridsen

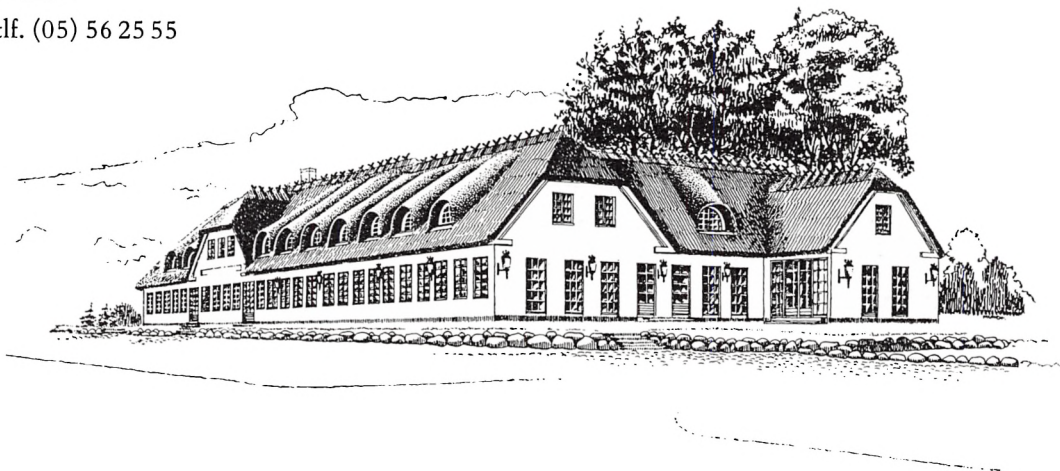
Optiker/optometrist

Jernbanegade 1 . 6000 Kolding . Tlf. (05) 52 09 41

Taulov, tlf. (05) 56 25 55

hvor godtsfolk er, kommer godtsfolk til...

Selskaber modtages fra 10 til 300 personer

familier eller til kontorer m. v.

Således er Jernbanegade i dag kun med få boliger.

I den smalle del af Låsbygade er der i perioden omkring 1875—1910 sket en væsentlig bygningsfornyelse med nedrivning af en stor del af de gamle bygninger og opførelse af de nuværende bygninger.

Så sent som i 1928 og i 1958 er der opført nye ejendomme.

Der er generelt sagt ikke sket de helt store bygningsændringer. Der er foretaget en vis modernisering af de bedre og rummeligere boliger, medens de små boliger i det væsentligste er uændrede. Der er installeret w.c., ofte så små og uhensigtsmæssige, at man på det nærmeste må »bakke ind« og endda lade benene stikke ud. De rummelige boliger har fået centralvarme og bad, og har gennemgående haft en bedre vedligeholdelse, medens ejendommene med de små boliger, der tilmed var udsat for større slid på grund af overbefolkning, har været med svigtende vedligeholdelse og ofte må betegnes som udslidte.

Hvem har nu bygget disse ejendomme?

Det var ofte håndværksmestre, der byggede for egen regning, og udlejede ejendommene, men også andre meldte sig på markedet, og her kan bl. a. nævnes Konsul Grau, hvilket vel er kendt for de fleste.

Han byggede navnlig småhuse i 1—2 etager med små 2-værelses boliger på 30—40 m².

Kontrollen med byggeriet var særdeles god, måske endog bedre end i dag.

Der var en bygningskommission der varetog byggesagerne, de fastlagde hvad og hvordan der måtte bygges og udpegede et af sine medlemmer til at føre kontrol med det enkelte byggeri.

Af eksempel kan nævnes:

I maj måned 1883:

»Efter vedlagte tegning agter jeg i indeværende sommer at opføre et forhus i 2 etager, hvorfor jeg anmoder den ærede bygningskommission om at tage mit sted i øjesyn førstkommande tirsdag«.

Kommissionen kom, fastlagde byggelinie, højder m. v. og udpegede et medlem til at være tilsynsførende med byggeriet, og gav iøvrigt nærmere betingelse.

Allerede i oktober samme år blev bygningen færdigmeldt og den samlede kommission tog bygningen i øjesyn og gav tilladelse til at tage den i brug.

I 1876 blev en borger stævnet for politiretten fordi han havde taget en bygning i brug uden indhentet tilladelse. Han måtte bøde 4 kr. til fattigkassen, og han skulle yderligere betale en dagmulkt på 1 kr. pr. dag, der overskred en tidsfrist på 14 dage indenfor hvilken han skulle sørge for at erholde bygningsattest

og dermed afhjælpe de mangler, der var ved ejendommen.

En anden borger havde lavet et interimistisk halvtagskur af lægter beklædt med lærred uden tilladelse. Han fik påbud om at nedrive dette inden for en nærmere frist.

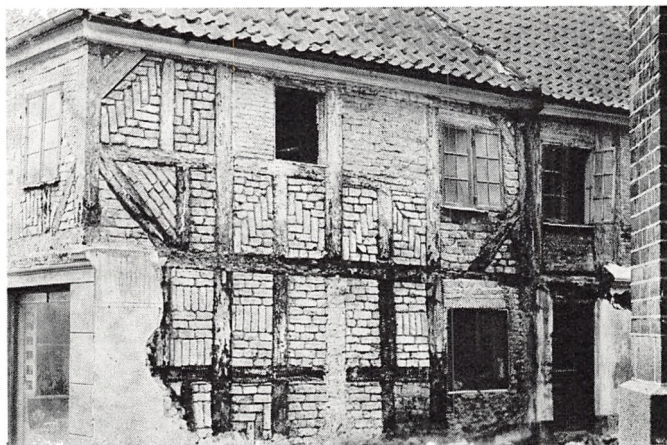
Efter fristens udløb tog den samlede bygningskommission stedet i øjesyn og konstaterede ved selvsyn, at halvtaget ikke var nedrevet, hvorfor man indstævned ham for politiretten.

Koldings gamle bydel er, som det fremgår, ikke så gammel som man måske har troet, og kun få bygninger har arkitektonisk og historisk værdi, ligesom der tilmed er sket væsentlige bygningsfornyelser indenfor de sidste 100 år.

Selve gadestrækningerne er ikke så gamle. Af de ældste er Adelgade—Låsbygade—Hospitalsgade i den nordlige del, og i den sydlige del Søndergade—Helligkorsgade—Østergade. De øvrige veje er generelt sagt kommet til indenfor de sidste 100 år, og det gamle købstadsmiljø, der var i bymidten ved Vestergade—Rendebanen—Østergade—Torvegade er totalt forsvundet, dels ved 30-ernes og 40-ernes gennembrydning af vejanlæg og de nedrivninger i 60-erne og 70-erne til offentlige formål.

Man må således konstatere, at de helt store miljøværdier, som mange taler om, slet ikke er til stede, men man må selvfølgelig værne om de rester, der er tilbage, og det gør man selvfølgelig også i forbindelse med saneringsarbejdet.

Der er mange andre aspekter, som det vil føre for vidt at komme ind på her og nu, men ovenstående kan måske bidrage til orientering om, at der arbejdes virkeligt alvorligt med opgaverne, og kan måske også give anledning til diskussion.

Hjørnet af Vestergade og Kirketorvet under nedbrydning 1908.

Musikhandler Marcus fortæller erindringer

Teaterminder

Da månen faldt ned i Stevns herred

Axel Jacobsen havde anskaffet sig en ny bevægelig måne til Elverhøjs 3. die akt. Det så storartet ud, da den steg op over Stevns Klint. Imidlertid må der have været nogen urolighed i atmosfæren måske foranlediget af de sværlemmede bønderfolk af begge køn, der dansede til mor Karens sang, for pludselig faldt månen ned fra himlen og landede i Stevns herred på den anden side Tryggevælde å, uden dog at afstedkomme den ravage, som man kunne have ventet af et sådant naturfænomen. Nu kneb det for Mogens, der umiddelbart efter havde de kendte strofer: Nu lider dagen så jævnt og trindt, alt månen står over Stevns Klint. Men han havde åndsnærværende nok til at synge:

Alt månen ligger på Stevns Klint. Så var den klaret.

Albert Helsingreen i Kolding

Albert Helsingreen havde averteret forestilling om aftenen. Da jeg tilfældigvis ved middagstid kom gennem Østergade mødte der mig på hjørnet et højst mærkeligt syn. På det brede fortov sad Helsingreen på en rejsekuffert, forskellige rejseeffekter lå spredt rundt om, og ved siden af stod fru Helsingreen og så håbløs ud. På mit forbavsede spørgsmål fik jeg forklaringen. Helsingreen var som sædvanlig taget ind på hotel Kolding, hvor han plejede at bo for en meget billig pensionspris. Nu var prisen imidlertid blevet forhøjet — det var i den værste dyrtidsperiode — og da Helsingreen hørte dette, nægtede han at betale mere end han var vant til og bød farvel og drog til Thomsens hotel, der imidlertid forlangte samme pris som hotel Kolding. Det ville Helsingreen ikke give, og nu sad han altså her på gaden

uden tag over hovedet. Han kunne ikke tænke sig at forsøge andre hoteller, og vende tilbage til hotel Kolding som en slagen mand var hans ære for nær. Jeg foreslog da at forsøge en diplomatisk mission på hotel Kolding for at få den lidt kildne affære ordnet, og efter nogen modstand — vistnok nærmest på skrømt — gik Helsingreen ind på mit forslag.

På hotel Kolding fortalte værten mig, at han var klar over, at Helsingreen ville forsøge Thomsens hotel, og at han derfor øjeblikkelig da Helsingreen var ude af døren ringede til Thomsen og bad hotellet ikke lade Helsingreen bo billigere der. — Ved elskværdig imødekommenhed fra hr. Lundgrens side lykkedes det mig at opnå et for Helsingreen nogenlunde tilfredsstillende resultat, hvorefter vi samlede rejsetøjet sammen og drog til hotel Kolding, hvor Helsingreen altså for anden gang holdt sit indtog. Han har aldrig forsøgt at skifte hotel senere —

JYLLANDS CLICHÉFABRIK A/S

TELEFON (05) 52 06 11 . KOLDING

